

Socialdemokraterna

Vår ideologi

– en del av Socialdemokraternas medlemsutbildning

Innehåll

Förord	3
Kort introduktion	4
Träff 1: Socialdemokraternas grundläggande värderingar	5
Allas lika värde och demokrati	5
Marknadsvärde och människovärde	9
Frihet	11
Jämlikhet	17
Solidaritet	20
Frihet, jämlikhet och solidaritet hänger ihop	23
Diskussionsfrågor till träff 1	24
Träff 2: Maktstrukturer i samhället	25
Om den ekonomiska makten	27
Om den sociala makten	32
Om den politiska makten	34
Diskussionsfrågor till träff 2	36
Träff 3: Socialdemokratiska strategier	37
Reformism	37
Socialdemokratiska idétraditioner	40
Välfärdssamhällets ideologi	42
Socialdemokratiska strategier i krisernas spår	44
Diskussionsfrågor till träff 3	45
Studiehandledning och tips till cirkelledaren	46
Tips på litteratur för vidare läsning och fördjupning	48
Böcker	49

Socialdemokraterna och ABF har tillsammans skrivit detta studiematerial. Du får sprida materialet fritt. Du kan ladda ner studiematerialet från <https://socialdemokraterna.abf.se> Där kan du också läsa mer om vårt studiearbete.

Foto: Ebba Grape/Socialdemokraterna.

Förord

I ett samhälle i ständig förändring, behövs socialdemokratiska värderingar, samhällsanalys och strategier mer än någonsin.

Socialdemokraterna är ett folkrörelseparti. Det förutsätter att vi är många som är med och utvecklar våra idéer och politiken för framtiden.

Genom att i grupp få chansen att samtala och diskutera socialdemokratisk ideologi ökar förståelsen för de värderingar, den samhällsanalys och de strategier som är basen i vår politik- och organisationsutveckling.

Studiematerialet riktar sig till både nya och gamla medlemmar och till dem som är intresserade av Socialdemokraterna.

Lycka till i studiearbetet!

Tobias Baudin
Partisekreterare

Tomas Eneroth
Studieledare i Partistyrelsen

Kort introduktion

Sist i materialet finner du mer information om hur man kan arbeta i en studiecirkel och tips till cirkelledaren. Här följer en kort introduktion för att lätt komma igång.

Tre träffar

Detta studiematerial om socialdemokratisk ideologi består av tre delar anpassade till tre träffar i en studiecirkel. Varje del har ett tema:

- 1 Socialdemokratins grundläggande värderingar.
- 2 En socialdemokratisk maktanalys hur påverkar klass, kön och andra maktstrukturer våra liv?
- 3 Reformistiska strategier – hur man kan använda värderingar och maktanalys till att göra konkret samhällsförändrande politik?

Varje del avslutas med diskussionsfrågor. Utgå från dessa eller formulera egna frågor för diskussion när ni träffas.

Verksamhetstips

Studiematerialet fokuserar på vad socialdemokratisk ideologi innebär i dag. Diskussioner om ideologi vinner också på att kopplas till dagsaktuella idépolitiska frågor, artiklar och rapporter från exempelvis Arbetarrörelsens Tankesmedja eller Socialdemokraternas idétidsskrift Tiden.

Lästips

Längst bak i materialet finns en lista med lästips för den som vill fortsätta att läsa mer socialdemokratisk ideologi och idéutveckling. Flera av dessa böcker är utmärkta för fortsatta diskussioner i studiecirkeln.

På studieportalen socialdemokraterna.abf.se finns också studiematerialet "Vår historia". Där kan man fördjupa sig i den historiska bakgrunden till dagens politiska frågeställningar, och därmed också nå ökad förståelse av socialdemokratisk ideologi och praktik.

1

Socialdemokratin grundläggande värderingar

Allas lika värde och demokrati

Socialdemokratin grundläggande idé är att alla människor har lika värde – oavsett vem man är och vilken bakgrund man har.

Vårt mål är ett samhälle utan över- och underordning, utan klasskillnader, patriarkat, rasism eller homo- och transfobi, ett samhälle utan fördomar och diskriminering.

Principer för ett demokratiskt samhälle

Varje människa är unik, och människovärdet är lika. Alla människor har en etnisk bakgrund, en könsidentitet och en sexuell läggning – ingen mindre värd än en annan. Alla människor har rätt att bli behandlade med respekt. Ingen människa har rätt att döma eller trampa på en annan för vem han, hon eller hen är.

På de principerna vilar vårt demokratiska samhälle. Vi socialdemokrater står upp för människovärdet och kräver krafttag mot diskriminering och hatbrott som begås på grund av rasism, främlingsfientlighet, kvinnoförtryck eller hets mot hbtq+-personer. Vi accepterar inte diskriminering på grund av kön, ålder, funktionsnedsättning, hudfärg, etnisk tillhörighet, tro, sexuell läggning eller något annat som gör oss människor unika – varken på arbetsplatsen, på fritiden, i skolan, i hemmet eller någon annanstans.

Ett annat tydligt uttryck för alla människors lika värde

är det demokratiska styrelseskicket – allmän och lika rösträtt, rätten att yttra sig och hävda sin uppfattning samt rätten att organisera sig politiskt och fackligt. Demokratin är folkets möjlighet att styra ett land. De demokratiska värdena är grundläggande för en socialdemokrat.

Det handlar om innehåll och omfattning

Demokratin är kanske den idé som haft störst genomslag i världen under 1900-talet. Trots att demokratin har lidit svåra nederlag i olika länder under skilda perioder har den vunnit fler och fler anhängare och antalet människor i världen som har möjlighet att utnyttja sin rösträtt ökar.

Sedan Socialdemokraterna i samverkan med liberaler genomdrev demokratin i Sverige under 1900-talets början har uppslutningen kring den politiska demokratin kommit att bli näst intill total i det svenska samhället. De politiska striderna i de parlamentariska församlingarna handlar inte längre om demokratin som form för det politiska beslutsfattandet. Nu handlar konflikten i stället om demokratin innehåll och omfattning.

Folkrörelserna bär upp demokratin

Det är dock viktigt att ständigt vara på vakt mot dem som vill förringa demokratin värderingar. De som visar förakt mot demokratin och anser att människor av

en viss ras eller religion är mer värda än andra, eller att den som har mycket pengar ska ha större möjligheter att påverka samhället än andra. Varhelst sådana strömningar dyker upp måste försvaret för de demokratiska värderingarna vara orubbligt. Vi måste alltid kunna argumentera för det vi tror på och håller högt, även för det som borde vara självklart för alla människor.

Demokratin måste också ständigt återerövas. Det finns åtskilliga exempel på hur demokratiska system urholkats och försvagats när makten flyttats allt längre bort från medborgarna. Den svenska demokratin är uppbyggd av och genom folkrörelser, där människor organiserar sig för ett bättre samhälle. Utan starka folkrörelser finns inget vitalt folkstyre.

Socialdemokratin vill låta demokratins ideal prägla hela samhället och människors inbördes förhållande. Medborgarnas gemensamma vilja, utvecklad i en fri och öppen debatt och uttalad i demokratiska val, är alltid överordnad andra maktanspråk och intressen.

Demokratin har därför företräde före marknaden. Genom demokratin bestämmer medborgarna vilka principer som ska styra samhällsutvecklingen och hur uppgifter och ansvar ska fördelas mellan det gemensamma och det enskilda, mellan det offentliga och marknaden.

Socialdemokraternas partiprogram 2013

Jag är en demokratisk socialist med stolthet och med glädje. Jag blev det när jag for omkring i Indien och såg den fruktansvärda fattigdomen, fast en del var oerhört rika. När jag for runt och såg en på sätt och vis ännu mer förnedrande fattigdom i Förenta staterna. När jag som ung kom öga mot öga med kommunismens ofrihet och förtryck och människoförföljelse i kommuniststaterna. När jag kom till nazisternas koncentrationsläger och såg dödslistorna på socialdemokrater och fackföreningsmän.

Jag blev det när jag fick klart för mig att det var socialdemokratin som bröt marken för demokratin i Sverige, när jag fick klart för mig att det var socialdemokratin som lyft landet ur fattigdom och arbetslöshet med 30-talets krispolitik. När jag själv fick vara med och arbeta för ATP och fick möta de privilegierades socialistkampanjer när vanliga löntagare ville trygga sin ålderdom för det var det ni höll på med då.

Jag blev det under många år av samarbete med Tage Erlander, då jag lärde mig vad demokrati och humanism är och med nära vänner som Willy Brandt, Bruno Kreisky och Tryggve Bratteli, som riskerade livet i kampen för människovärdet.

Men viktigare är att jag bestyrks i min övertygelse när jag ser ut i världen, när jag ser krigen och kapprustningen och massarbetslösheten och klyftorna mellan människorna.

Jag bestyrks i min övertygelse när jag i vårt eget land ser orättvisorna öka, arbetslösheten tillta, spekulation och fiffel gripa omkring sig. När jag ser in i den framtid de borgerliga tydligen har att erbjuda där löntagarna ska bli fattigare och de rika rikare, där den sociala tryggheten blir bräckligare och lyxbåtarna fler, där solidariteten blir svagare och egoismen starkare, där de starka kan ta för sig och de svaga får ta skeden i vacker hand.

Visst är jag demokratisk socialist. Jag är det med stolthet över vad denna demokratiska socialism har uträttat i vårt land, jag är det med glädje för jag vet att vi har viktiga arbetsuppgifter framför oss efter det borgerliga vanstyret. Och med tillförsikt, för nu vet människorna vad som händer med jobben och tryggheten och stabiliteten när högerkrafterna har ansvaret.

Jag är det på sätt och vis med ett roat leende för jag vet att den moderna svenska historien är full med värdefulla reformer som ni har skildrat som elak socialism men sedan slåss ni om att få äran av reformerna när människorna fått erfarenhet av vad den betyder.

Visst är jag demokratisk socialist; som Branting när han genomförde rösträtten; som Erlander när han byggde ut den sociala tryggheten och ATP. Det handlar om solidaritet och omtanke människor emellan.

Marknadsvärde och människovärde

Den allmänna uppslutningen kring demokratins värdegrund betyder inte på något sätt att mänskliga rättigheter och demokrati slutat att vara frågor som förorsakar stora politiska konflikter i vårt samhälle. Många av motsättningarna i svensk politik bottnar i vilken roll demokratin och människovärdet ska spela i förhållande till äganderätten och marknadsvärdet.

I vilken utsträckning ska den som äger ett företag bestämma över de anställdas villkor på företaget, och i vilken utsträckning ska de anställda själva kunna påverka det? Hur mycket makt ska en fastighetsägare ha över villkoren för hyresgästerna i huset, och ska hyresgästerna själva ha något att säga till om? Ska tillgången

till välfärd avgöras av om man har mycket pengar, eller utifrån vilka rättigheter man ska ha som människa i ett samhälle?

Den som hävdar att äganderätten är absolut och okränkbar hamnar snabbt i konflikt med den demokratiska grundtanken. Om människor inte kan bestämma gemensamt att beskatta inkomster och förmögenheter, och om man inte genom lagmässiga regleringar kan begränsa vad ägare har rätt att göra med sin egendom är det svårt att realisera alla människors lika värde. Allas lika värde innebär allas lika rätt till liv och hälsa, och till ett liv som man själv upplever som värdigt. Det kräver vissa begränsningar i äganderätten.

Det svenska samhället är ännu icke det goda medborgarhemmet. Här råder visserligen en formell likhet, likheten i politiska rättigheter, men socialt består ännu klassamhället och ekonomiskt råder fåtalets diktatur. Olikheterna äro stundom skriande; medan några bo i palats betraktar många det som en lycka om de får bo kvar i sina kolonistugor även under den kalla vintern; medan en del leva i överflöd, gå många från dörr till dörr för att få en beta bröd, och den fattige ängslas för morgondagen, där sjukdom, arbetslöshet och annan olycka lurar. Skall det svenska samhället bli det goda medborgarhemmet måste klasskillnaden avlägsnas, den sociala omsorgen utvecklas, en ekonomisk utjämning ske, de arbetande beredas andel även i det ekonomiska förvaltandet, demokratin genomföras och tillämpas även socialt och ekonomiskt.

Per Albin Hansson, folkhemstalet 1928

Det finns ekonomiska krafter som vill att marknads-ekonomins utslag ska styra i princip allt i samhället. De står mot de politiska krafter som vill att en stor del av produktionsresultatet ska komma vanliga människor till godo, och därför ska styras av politiska beslut. Den skillnaden gör att bristande förtroende för politiken blir något helt annat för de politiska partier som anser att det är ekonomin som ska styra än för oss socialdemokrater.

Lågt förtroende för politiken är inte ett problem för den som anser att det politiska ska göra så lite som möjligt. För den som ser politiken som ett redskap för att förverkliga alla människors lika värde är förtroende för politiken, och för demokratin helt centralt.

I socialdemokratisk idétradition är den politiska demokratin den första byggstenen i att skapa ett samhälle där demokratin ideal präglar hela samhället och människors inbördes förhållanden. För att samhället fullt ut ska kunna kallas demokratiskt, måste demokratin också genomföras socialt, kulturellt och ekonomiskt.

Frihet, jämlikhet och solidaritet

Begreppen frihet, jämlikhet och solidaritet förekommer ofta i den politiska debatten, men kan tolkas på olika sätt beroende på vilken grundsyn man har. Låt oss resonera kring en socialdemokratisk syn på begreppen, och jämföra dem med vanliga borgerliga tolkningar av samma begrepp.

Frihet

Nästan ingen skulle själv säga att de inte tycker frihet är bra och viktigt. Men vems frihet tänker man på? Frihet för alla, eller frihet för några få?

Det socialdemokratiska frihetsbegreppet kan delas upp i negativa rättigheter (frihet från) och positiva rättigheter (frihet till). Det handlar om en befrielse från andra människors förtryck och överhöghet. Att kunna tänka fritt, hävda sin uppfattning och fritt få utveckla sina åsikter. Men det handlar lika mycket om rätten att leva ett gott och värdigt liv, exempelvis

genom att ha tillgång till mat och tak över huvudet.

En person med nyliberala eller borgerliga värderingar skulle istället troligen säga att det är ägarens frihet att fritt disponera sin egendom som står i fokus. Definitionen på frihet blir då att slippa statlig inblandning, som hotar inskränka denna ägarmakt.

Olika sorters frihet kan lätt kollidera med varandra. Det är politikens uppgift att väga olika intressen mot varandra.

Frihetens förverkligande för alla kräver ständiga avvägningar mellan olika individers och grupper krav – men kan aldrig tåla kompromisser om grundläggande krav på politisk frihet och demokrati!

Ingvar Carlsson och Anne-Marie Lindgren, ”Vad är socialdemokrati?”

Individens frihet som kolliderar

I en rad vardagliga situationer kan din och min frihet kollidera med varandra. Om jag använder min lägenhet enbart efter mina önskemål, kanske det inkräktar på grannens frihet. Buller och andra sanitära olägenheter kan göra det omöjligt att bo kvar. Vems frihet ska då gälla – är det min frihet att göra vad jag vill med min lägenhet eller grannens frihet att kunna bo kvar?

För socialdemokratin är det viktigt att hävda den svagare partens rätt att utöva sin frihet. Vi vill värna den som har svårast att göra sig gällande på egen hand, till exempel på grund av mindre ekonomiska resurser. Regleringar som konsumentskydd är viktiga ur den synvinkeln.

Ännu mer politiskt laddat blir det om konflikten gäller exempelvis en fabriksägares rätt att göra utsläpp i en badsjö som gör det omöjligt för dem som bor vid sjön att bada där. I de situationerna är det sannolikt att vi socialdemokrater är mer beredda att ingripa i

fabriksägarens frihet att bestämma över sin egendom än vad till exempel moderater är.

Lagar och normer som inskränker friheten

Den individuella friheten handlar om möjligheten att själv bestämma över sitt liv. Det handlar om skillnaden mellan att själv välja hur man vill leva och de lagar och normer som styr våra liv. Hur mycket ska vi tillåtas ta de risker som livet utsätter oss för och hur mycket ska samhället sätta upp lagar och normer som är tänkta att påverka vårt beteende?

Hastighetsbegränsningar är ett sådant exempel. Det går ju att hävda att man själv minsann kan köra bil även i höga farter. Men antalet bilolyckor ökar emellertid med stigande hastighet, och risken att dö eller allvarligt skadas i en trafikolycka ökar dramatiskt med stigande hastighet. Det är inte heller bara sig själv man utsätter för faror genom att köra fort – även medtrafikanter har rätt att känna trygghet på vägen.

Den som ska välja sida och därmed tar sin plats i striden, vill veta vari motsättningarna främst består. Han finner lättast svaret, om han vid varje punkt där friheten föres på tal, ställer frågan Frihet – för vem? [...]

Socialdemokratin har aldrig lagt fram ritningar till ett färdigt lyckorike. Den gör det lika lite nu. Men den vill samla största möjliga flertal bland folket för en ekonomisk politik som innebär att man prövar sig fram till bättre bärning och större likställighet med ständig hänsyn till den frihet, som inte är fåtalets, inte bara borgerlig frihet, utan den lika frihet för alla, som har sin grund i tron på ett för alla gemensamt människovärde.”

Ernst Wigforss, valskrift från 1948 ”Frihet – för vem?”

Foto: Joakim Kling

De flesta av oss anser nog att det är viktigt med hastighetsbestämmelser, även om det inskränker den individuella friheten. Lite svårare är det att argumentera för obligatoriska bilbälten. Men även där talar erfarenheten sitt tydliga språk. Den som använder bilbälte löper mindre risk att skadas eller dödas vid en trafikolycka.

Men vilken rätt har staten att inskränka den enskildes frihet att köra bil utan bilbälte? Staten kan genom lagar och regler öka kunskapen om vad som är ett lämpligt beteende. Det går naturligtvis även att anföra ekonomiska argument; den som råkar ut för en trafikskada belastar den offentliga sjukvården och därmed våra gemensamma resurser.

På motsvarande sätt brukar den svenska alkoholpolitiken vålla debatt. Ska det vara den enskildes eget ansvar och frihet att konsumera alkohol? Måste majoriteten underkasta sig restriktioner bara för att ett mindre antal individer inte klarar av att hantera sin alkoholkonsumtion? Hittills har dock solidariteten med de utsatta individerna vägt tyngst. Vetskapen om att alkohol-

skadorna blir mer omfattande med en större tillgänglighet och lägre priser på alkohol har varit styrande för alkoholpolitiken, och det finns ännu ett brett folkligt stöd för Systembolaget.

I retoriken finns det inom delar av borgerligheten en större vilja att betona den enskildes rätt att bestämma över sitt liv. Det handlar då om negativ frihet, frihet från statliga lagar och regler.

Det finns dock åtskilliga konservativa inom den politiska högern som gärna vill bestämma vilka sociala normer som enskilda människor ska leva efter. Den rådande normen ses som den naturliga och rätta, och den som bryter mot denna ses som avvikande. Ofta handlar det om att moralisera över livsval. Det handlar om intolerans mot den som vill leva på annat sätt än enligt det gängse mönstret, till exempel homosexuella, bisexuella och transpersoner. Eller om att samhället bör ”värna familjen” och därför bör göra det svårare för den som har barn och behöver bryta upp från en destruktiv relation.

Skatt – hinder eller möjlighet för frihet?

Vi socialdemokrater hävdar att skatter kan vara en väg att öka många människors frihet.

Skatter är inte ett självändamål, det är ett smart och rättfärdigt sätt att öka människors frihet att kunna leva på det sätt man själv vill. Genom att finansiera olika verksamheter med skatter kan alla få möjlighet att genomgå utbildning, få vård vid behov och tillgång till service och trygghet genom den skattefinansierade verksamheten. Det ökar många människors frihet.

Högern hävdar istället att skatter minskar enskilda människors frihet. För dem är därför lägre skatter ett självändamål. De brukar säga att om man sänker skatterna kan man också sänka ”bidragen” för samma personer i motsvarande omfattning. Men i själva verket är de människor som gynnas mest av skattesänkningarna oftast de som är i minst behov av samhällets skyddsnät i form av socialförsäkringar, försörjningsstöd med mera. Den som har goda inkomster får större möjligheter att göra fritidsresor och byta bil oftare när skatten sänks. Men den som är mindre bemedlad har svårare att få det att gå ihop när de sociala trygghetssystemen försvagas och allt mer av välfärdstjänster som sjukvård måste finansieras privat och inte med skattemedel. Det skulle bli betydligt mindre frihet för den som inte har stort sparkapital, och sjukvården skulle bokstavligen bli en fråga om liv eller död.

För de allra flesta innebär en skattefinansierad vård att tryggheten blir betydligt större och därmed blir också friheten större. Oron för att sjukdomar av olika slag ska behöva innebära en ekonomisk katastrof försvinner. Du vet att du kan välja att använda dina sparpengar – de måste inte finnas där som en reserv om något oväntat händer.

Socialdemokratin har därför inte tvekat att använda sig av höga skatter för att finansiera välfärden. Det har på många sätt förbättrat människors trygghet och har gjort att många också fått större frihet.

Frihet och valmöjligheter

Socialdemokraterna anser att individens frihet att välja inriktning på sitt liv är viktig. Men det räcker inte med att valet finns i teorin. Det viktiga är att se vilka möjligheter människor har att använda sig av sin frihet.

Högern brukar hävda att friheten inte har något med den enskildes välfärd att göra. Frihet är möjligheten att tänka fritt, att ingen offentlig överhet bestämmer över en. Därför är friheten, enligt denna uppfattning, lika stor för den fattige som för den rike. Detta är något av en paradox, eftersom högern så starkt betonar att det är de välbärgades frihet som inskränks genom skatter.

Men frihet förutsätter handlingsmöjligheter. Den fattige tiggaren på Calcuttas gator har rösträtt, men inte någon större nytta av sin frihet att välja. Det är först när man har sina grundläggande behov tillgodosedda som man har möjlighet att vara fri. Den som kan utbilda sig, som har rätt till sjukvård, kan känna trygghet inför ålderdomen och har sin dagliga försörjning tryggad kan ha glädje av sin frihet.

Vi socialdemokrater betonar alltså att verklig frihet

kräver möjligheter att utöva sin frihet. Friheten blir meningslös om den inte kan användas till något. För socialdemokraterna måste friheten kombineras med möjligheter.

En särskilt viktig aspekt av denna frihet på riktigt är rätten till ett meningsfullt arbete. Rätten till arbete ska innebära vars och ens rätt att bidra efter förmåga till att tillfredsställa individuella och gemensamma behov, och möjligheten delta i ett socialt sammanhang. Varje människa ska bemötas med aktning och respekt för sitt arbete och känna trygghet till liv och hälsa i arbetet.

Individuell och kollektiv frihet

För högern är det den individuella friheten som brukar hävdas. Det är individen som är bärare av friheten. Till de enskilda räknas även företag. Däremot ses kollektiv som hot mot den enskildes frihet.

För socialdemokratin är friheten att sluta sig samman och gemensamt utöva sitt inflytande, driva verksamhet och fatta beslut lika viktig. Även om individen ska ha stor frihet måste även kollektiv ha friheten att besluta sig för olika handlingar gemensamt.

Den här skiljelinjen mellan högern och socialdemokratin innebär till exempel att vi ofta har olika uppfattningar om demokratins verkningsskrets:

- Högern hävdar att en så stor del av ekonomiska beslut som möjligt ska överlätas åt enskilda människor, hushållen och företagen – vi socialdemokrater menar att det är viktigt att de politiska församlingarna måste kunna fatta beslut för det gemensamma bästa.
- Högern vill i hög grad lämna fördelningen av produktionsresultatet till marknadens utslag – vi socialdemokrater vill i större utsträckning att marknaden ska regleras, och att det är viktigt att fördelningen av produktionsresultatet blir rättvis.
- Högern vill att förhållandena på arbetsmarknaden i hög grad ska vara en fråga mellan de enskilda anställda och arbetsgivaren – vi socialdemokrater tycker det är viktigt att de anställdas fackliga organisationer ska ha ett avgörande inflytande.

Möjligheten för löntagare att organisera sig fackligt och genom sina fackliga organisationer hävda sina rättigheter är mycket viktig för oss socialdemokrater. Det har alltid varit en självklarhet att löntagarnas frihet också inbegriper att sluta sig samman och gemensamt driva sina krav. Det kan i vissa fall inskränka enskilda individers frihet att driva sina specifika krav och sina

möjligheter att träffa enskilda avtal med arbetsgivaren. Men för socialdemokratin är friheten att sluta sig samman och driva sina intressen tillsammans lika viktig som friheten för individen att själv fatta beslut.

I ett land som USA, som brukar beskrivas som frihetens förlovade land, betonas den enskildes frihet. USA har reglerat de fackliga organisationernas möjlighet att verka inom landet i mycket stor utsträckning. De enskilda människorna har bara möjlighet att sluta sig samman i fackliga organisationer och gemensamt bestämma vad de vill om de följer de mycket strikta regler som finns i den amerikanska arbetsmarknadslagstiftningen. De gäller till exempel i vilka situationer de fackliga organisationerna har rätt att teckna kollektivavtal med arbetsgivaren. Minst hälften av de löntagare som berörs måste ställa sig bakom det fackliga avtalskravet i en avgörande omröstning. Om så inte sker faller hela den fackliga verksamheten i företaget.

I Sverige har vi istället lagar och regler som säger att fackliga organisationer får förhandla för fler än de egna medlemmarna, utan omröstningar. Det ökar förhandlingsstyrkan, och gör det lättare att nå bra överenskommelser för alla löntagare som omfattas av kollektivavtalet. På så sätt ökar den praktiska friheten för den enskilde, genom kollektivet.

...fackföreningsrörelsen är den viktigaste demokratiska rörelsen som finns. Jag ser fackföreningsrörelsen som det sista hoppet i världen.

Tomas Bolme,
före detta ordförande för Teaterförbundet

Foto: Anders Löwdin

Jämlikhet

Jämlikhet innebär att friheten kommer alla till del. Det förutsätter att alla människors resurser tas tillvara, att alla har chans att förverkliga sina ambitioner, och det förutsätter en jämlik fördelning av produktionsresultatet.

Jämlikhet är dock inte detsamma som likhet. Jämlikhet innebär att vi erkänner varandras rätt av vara olika, men lika mycket värda. Jämlikhet kombineras med friheten att hävda sin uppfattning, ha sin livsstil och forma sitt liv efter egna önskemål.

Strävan efter jämlikhet innebär en önskan att utjämna stora skillnader i levnadsvillkor, en strävan efter mer jämlika inkomster och förutsättningar för alla att kunna förverkliga sina önskemål och livsdrömmar.

Socialdemokrater använder ofta ordet ”rättvisa” som att komma ihåg att rättvisa kan betyda väldigt olika saker beroende på värderingarna hos den som använder det.

Räcker det med en jämlik chans?

Även liberaler brukar ibland hävda att de är för jämlikhet. Det finns emellertid en viktig skillnad i innebörden av den jämlikhet som liberaler eftersträvar och den som socialdemokrater arbetar för. Ska det räcka med att skapa en jämlikhet i förutsättningar i starten på livet eller ska jämlikheten också omfatta vad man uppnår som ett resultat av livet?

Liberaler brukar hävda att det är starten på livet som ska vara jämlik. Att alla ska ha samma möjligheter att

förverkliga sina drömmar. Sedan är det upp till den enskilda människan att förverkliga dem. Hur vi lyckas är beroende av vår förmåga, ambition och tur. Men livets gång kan vi inte rå på. För två personer som fått lika goda förutsättningar i början av livet, kan resultatet av deras liv bli helt olika. Hur de utnyttjat sina förutsättningar är upp till var och en, och inget som samhället ska lägga sig i.

Men frågan är om alla verkligen har samma chans i början av livet. Vi växer upp under väldigt olika förhållanden som ger markant olika förutsättningar från början, beroende på var vi föds och vilka föräldrar vi har. Idén om att alla ska ha samma förutsättningar i starten kräver en omfattande omfördelning. För att alla barn ska få en jämlik start i livet måste också barnens föräldrar ha någorlunda likvärdiga ekonomiska förutsättningar.

Lika förutsättningar i praktiken

Saker som studiemotivation, studieresultat och yrkesval hänger nära samman med klassbakgrund och den faktiska situationen i hemmet. Det kulturella kapital ett barn får med sig hemifrån i form av självförtroende, kunskaper, läsvanor och så vidare har en enorm betydelse för möjligheterna i resten av livet. För att det ska vara meningsfullt att tala om jämlika möjligheter, är det nödvändigt att det råder någorlunda jämlika förhållanden i samhället och därmed att produktionsresultatet fördelas rättvist.

Med denna utgångspunkt räcker det inte med en enda chans vid livets början. Det räcker inte med att förutsättningarna är lika på papperet – de måste vara lika i praktiken också. Möjligheterna till utbildning och kompetensutveckling i arbetslivet måste till exempel finnas där hela tiden.

Socialdemokratin menar att det inte bara är förutsättningarna i början av livet och möjligheterna som ska vara jämlika. Det är också resultatet av hur vi utnyttjar våra livschanser som ska vara jämlika.

Människor som dragit en nitlott i livets lotteri ska inte behöva lida nöd, ha en extremt låg levnadsstandard och ställas utanför välfärden. Vi socialdemokrater kan aldrig acceptera att några ställs vid sidan av samhället,

att vissa inte hör till samhällsgemenskapen. Det finns många skäl varför någon hamnar snett i tillvaron. Välfärden ska gälla alla – inte bara några.

Det finns inte samma humanitära skäl att motsätta sig att någon har extremt stora rikedomar. Man skulle kunna tycka att det bara är att gratulera den som genom tur och skicklighet lyckats samla en förmögenhet eller stora inkomster. Men riktigt så enkelt är det inte.

Det finns ett självändamål med att skillnaderna i ekonomisk standard mellan olika människor inte blir för stora. Ett samhälle kan inte hålla samman om det blir för stora skillnader mellan människor. Mer utjämnade livsvillkor skapar en större solidaritet mellan olika grupper. Ett samhälle som är inriktat på att enskilda ska uppnå extremt stora inkomster medan många fastnar i fattigdom riskerar att skapa skarpa sociala motsättningar och oro. Det främjar knappast effektiviteten och det samlade välbästandet i samhället. Det är därför rimligt att tillväxten, det vill säga ett ökat produktionsresultat, fördelas mer jämlikt.

Jämlikhet och effektivitet

Socialdemokratis meningsmotståndare brukar ofta hävda att jämlikheten förhindrar en effektiv användning av resurserna. När alla ska vara jämlika förhindras kreativitet och skaparförmåga, hävdar de.

Modern forskning visar tvärtom att länder med en hög nivå av jämlikhet också har en god ekonomisk och social utveckling. Ett land som har en väl utvecklad offentlig sektor, ett jämnt fördelat välbästand och en utbyggd offentlig välfärd investerar i sin befolkning, vilket vid sidan av de uppenbara sociala fördelarna också leder till ett större produktionsresultat.

Det finns gott om forskning som visar på sambandet mellan jämlikhet och ekonomisk effektivitet, se till exempel boken *Jämlikhetsanden*, av Kate Pickett och Richard Wilkinson.

Behålla det du har eller få det du behöver?

Nästan alla människor vill ha ett rättvist samhälle. Frågan är bara vad man menar med rättvisa.

Det går att hävda att rättvisa är att den som föds till en stor förmögenhet eller har en hög lön får behålla dessa pengar. Den största rättvisan får vi då om var och en behåller så stor del av sina inkomster som möjligt. Med det synsättet blir det orimligt att stat och kommun tar ut höga skatter för att öka rättvisan i samhället. Den som anstränger sig mycket bör få mer.

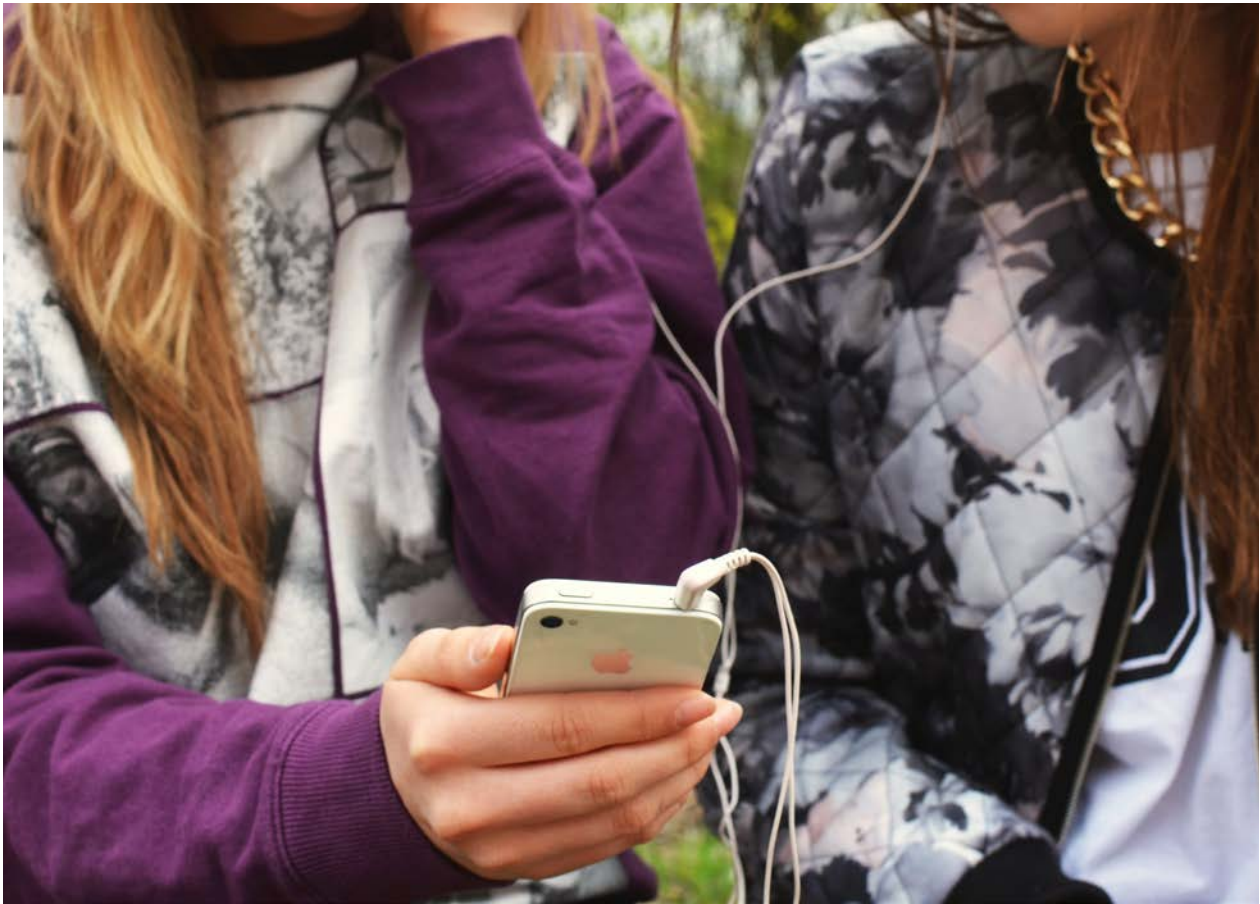
De som har denna syn på rättvisa utgår från att den lön som marknaden har bestämt speglar värdet av personens insats i produktionen. Direktören som har en månadslön på en miljon anses alltså bidra med ett värde som mer än väl motsvarar hela den höga lönen. Lagerarbetaren som har en månadslön på 19000 kronor anses inte bidra med ett större värde än så. Eftersom alla får en inkomst som är rättfärdig i förhållande till deras insats, är det orättvist att ta pengar från den som har gott ställt, och ge dem till den som har det mindre gott ställt.

Ett annat sätt att se på det hela är att den marknadsbestämda lönen inte speglar varje persons bidrag till produktionen. Lagerarbetaren bidrar med ett mycket större värde än den låga lönen ger sken av, och direktören som tjänar en miljon i månaden bidrar i själva verket med ett mycket mindre värde än lönen ger sken av. Det är i praktiken lagerarbetaren och många andra anställdas arbete som gör det möjligt för företaget att betala direktören en så hög lön. Så fungerar kapitalismen. Några få bär frukten av mångas hårda arbete.

Med den utgångspunkten är det rättvist att fördela resultatet som åstadkoms genom produktionen på ett mer jämlikt sätt. Det är rimligt att de som har en hög inkomst är med och betalar en större del av den gemensamma välfärden, så att även de som har låga inkomster kan få vad de behöver. Vi kan kalla det för fördelnings-rättvisa.

Foto: Felix Berglund/Socialdemokraterna.

Solidaritet

Solidaritet för oss socialdemokrater handlar om ansvar och medkänsla. Ett ansvar att agera på den medkänsla vi känner för andra människor. Men solidaritet är inte självupppoffring. Det är ett ömsesidigt förtroende mellan människor, ett förtroende som vi alla dessutom tjänar på.

Solidaritet som välgörenhet

Det finns emellertid skiljelinjer mellan olika användningsområden för begreppet solidaritet. För många kan solidariteten vara att skänka pengar till välgörande ändamål. Det kan vara den bästa välmening bakom gåvorna och bygga på en djup solidarisk medkänsla.

Men välgörenhet kan aldrig bygga ett solidariskt samhälle. Den enskilda individen hamnar i en hopplöst utsatt position om den blir beroende av välgörenhet. I välgörenheten är det givaren som står i centrum. Det är givarens egen uppfattning som styr vilka som förtjänar solidaritet, och hur generös och solidarisk man vill vara.

I ett solidariskt välfärdssamhälle är det i stället rättigheter som står i centrum. Det ska finnas ett skyddsnät, det ska beslutas gemensamt i demokratisk ordning och det ska omfatta alla.

Den pensionär som har rätt till pension och äldreomsorg har en helt annan frihet än den som är beroende av släktingars och vänners välvilja. Välgörenhet kan aldrig ge några rättigheter, utan bara förhoppningar om fortsatt välvilja.

Solidaritet som egenintresse

Solidariteten i det fackliga löftet och i den gemensamma välfärden har till viss del också ett egenintresse. Genom att vi håller samman för bättre villkor i arbetslivet och starkare social trygghet, så blir varje enskild persons egna villkor bättre.

Den solidariska lönepolitiken är ett tydligt exempel på detta – genom att de fackliga organisationerna

Vi har inte ärvt jorden av våra förfäder, vi har lånat den av våra barn.

Indianhövdingen Seattle

samarbetar om att höja lönerna och är beredda att gå i konflikt för att stödja varandras krav så förbättras villkoren för alla löntagare.

Också utvecklingssamarbetet (som ibland kallas bistånd) och en solidarisk flyktingpolitik kan ses på detta sätt. Genom att vi i Sverige handlar mot människor i andra länder på det sätt vi skulle vilja att andra handlade mot oss skapar vi också en tryggare värld med mindre sociala och ekonomiska klyftor. Det är i det långa loppet bra för de allra flesta (utom möjligen vapentillverkare).

Solidaritet med kommande generationer

Att varje generation ansvarar för att förvalta naturresurserna och se till att nästa generation har bättre förutsättningar än vi själva, är ett synsätt som går igen i många kulturer.

Om solidariteten med kommande generationer tidigare innebar att höja den ekonomiska standarden så att samhällets barn får bättre förutsättningar för ett drägligt liv, så har insikten om klimathotet och de sinande oljeresurserna inneburit en avgörande förändring.

Vi vet i dag mer än någonsin tidigare om de känsliga ekosystem som ger förutsättningarna för den mänskliga existensen. Vi vet också att tidigare stora mänskliga civilisationer, som Mayaindianerna, gått under till följd av rovdrift av naturens resurser som skett utan hänsyn till att resurserna måste finnas där också för framtida generationer. (Jorderosion till följd av skogsavverkning är det vanligaste exemplet.)

Kortsiktighet hotar klimatet

I dag vet vi också att vi förbrukar de fossila bränslena i snabb takt och att framtida generationer inte kommer att ha samma tillgång till fossila bränslen, framför allt inte till olja.

Vi vet också att förbränningen av fossila bränslen ökar mängden koldioxid i atmosfären vilket rubbar känsliga balanser i planetens klimatsystem. Jorden värms upp i snabb takt, och det kommer att leda till stora ekologiska katastrofer som hotar grundförutsättningarna för framtida generationer. Havsnivåerna kommer att stiga. Öknar kommer att breda ut sig så att det blir svårare att odla mat.

Trots dessa insikter är det svårt att genomföra den omställning som behöver ske. Dagens ekonomiska system tar ingen hänsyn till att de ändliga resurser som vi lever av kommer att ta slut. Inte heller tar det hänsyn till att det kommer att bli svårare att bedriva ekonomisk aktivitet i framtiden, när vi inte lika enkelt och billigt kan skicka varor kors och tvärs över jordklotet. Starka ekonomiska intressen är kopplade till denna kortsiktighet, och tyvärr fortsätter vi människor – trots allt fler varningssignaler – att följa den inslagna vägen. För varje dag vi inte gör nödvändiga omställningar, blir konsekvenserna för kommande generationer värre.

Omställningen till ekologisk hållbarhet ställer höga krav på gemensamma investeringar i nya energikällor, bättre kollektivtrafik och liknande. Det innebär också att konsumtionsmönster behöver förändras så att förbrukningen av energi och andra råvaruresurser minskas. Samtidigt som vi måste köpa mindre nya prylar, måste vi ställa nya krav på att saker ska hålla längre.

Det kommer att bli nödvändigt att vi reparerar saker i större utsträckning, och nödvändigt att välja tjänstekonsumtion före varukonsumtion.

Solidaritet för framtiden

Den nödvändiga omställningen till ett hållbart samhälle ställer stora krav på människor. Det kan handla om att avstå från saker som många kommit att ta för givet under de senaste femtio åren, eller i alla fall att använda dem mer sällan. Därför blir solidariteten så viktig. Både solidaritet med andra människor i det svenska samhället, och solidaritet med människor i andra delar av världen, som kommer att drabbas mycket hårdare av klimatförändringarna än vi här i Sverige.

Men det är också helt centralt att vi känner solidaritet med de människor som ska leva här i framtiden. Barn, barnbarn och barnbarnsbarn. Vilken framtid de ska gå till mötes bestämmer vi som lever i dag. Hur skulle du vilja att vi agerade om situationen var den omvända?

Frihet, jämlikhet och solidaritet hänger ihop

Socialdemokratin är en frihetsrörelse. För att friheten ska vara till för alla så krävs jämlikhet. För att åstadkomma frihet för alla så måste vi stötta varandra och hålla ihop – därför krävs solidaritet.

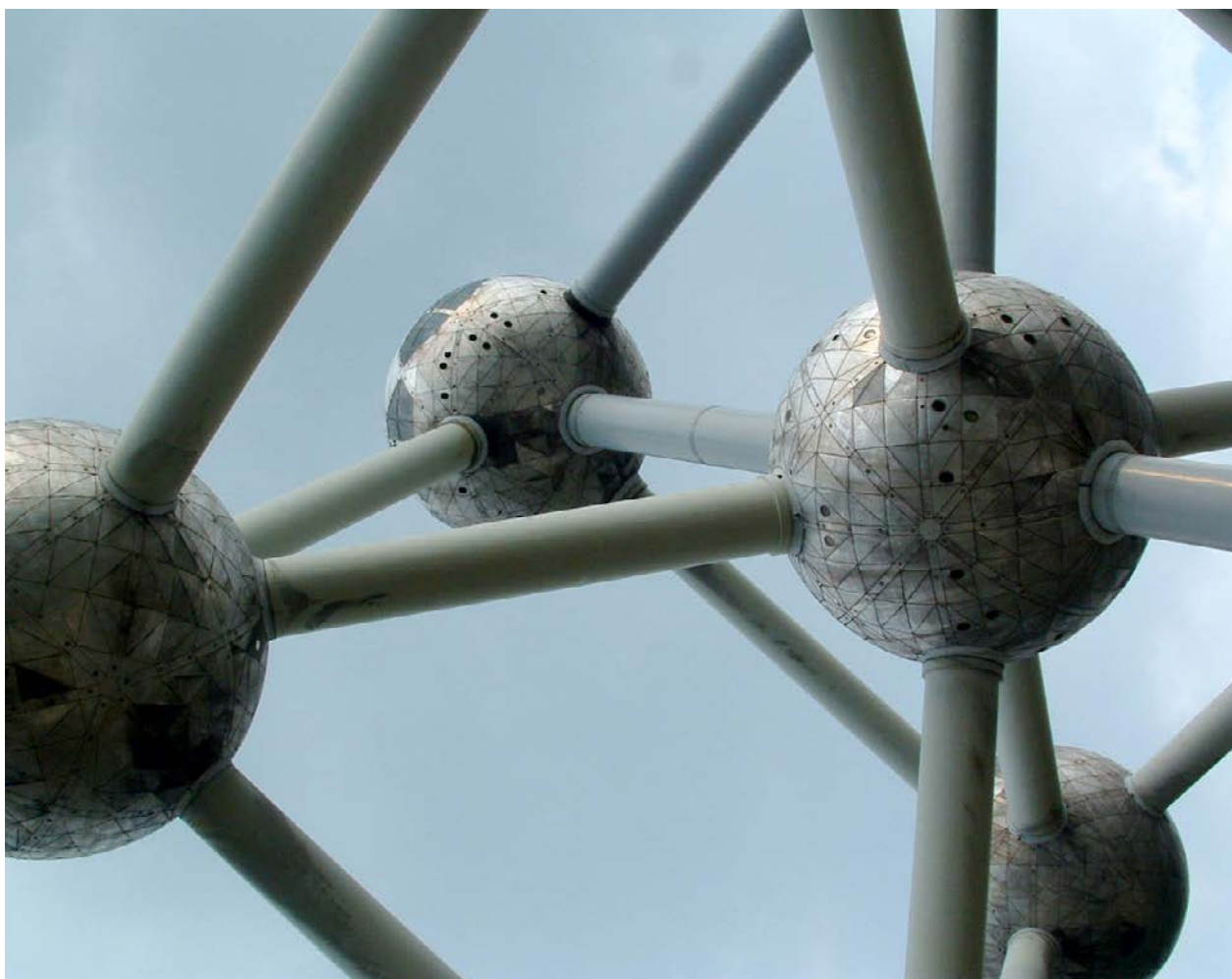
Frihet och jämlikhet betingar alltså varandra. Det är jämlika individer som kan utöva friheten att verka utan att det går ut över andra människors frihet. Jämlika människor kan däremot inte utöva orättfärdig makt över varandra.

Jämlikhet är inte en fråga om likriktning, utan ett uttryck för att människor ska ha likvärdiga förutsättningar att utöva sin frihet. Jämlikhet är alltså den lika rätten till frihet. Om man menar allvar med att frihet ska gälla alla måste det också förutsätta jämlikhet.

Starkare tillsammans

På motsvarande sätt är solidaritet en av jämlikhetens förutsättningar. Det är självklart att solidariteten inte utesluter individuella strävanden och personlig utveckling. Men den står i kontrast till den egoism som gör det tillåtet att utnyttja andra för egna fördelar. Solidaritet är i stället den känsla som förenar människor och förmår oss att samarbeta. Samtidigt gör solidariteten oss alla starkare genom att vi kan vara trygga om att våra rättigheter inte kränks, vi blir fria och oberoende av enskildas godtycke och nycker.

På det sättet betingar de tre grundläggande socialdemokratiska värderingarna varandra. Friheten förutsätter jämlikheten, jämlikheten förutsätter solidariteten, och solidariteten förutsätter frihet och jämlikhet.

Diskussionsfrågor:

- Varför är du socialdemokrat?
- En tydlig konfliktlinje i svensk politik är gränsen mellan demokratin och äganderätten. Var går gränsen för vad det ska vara möjligt att fatta politiska beslut om för dig? Hur stora ingrepp i äganderätten kan vara motiverade? Är det till exempel rätt att bestämma att bygga en allmän väg över privatägd mark, mot ägarens vilja?
- Ska majoriteten ha rätt att lagstifta om saker som beskär en minoritets rättigheter? Ska det till exempel vara möjligt att lagstifta mot minaretutrop när kyrkklockor tillåts ringa? Varför eller varför inte?
- Ska majoriteten kunna lagstifta om saker som rör personers klädsel? Är det skillnad på att förbjuda heltäckande slöjor, och att förbjuda t.ex. rutiga kavajer? Varför eller varför inte?
- "Socialdemokratin är en frihetsrörelse" säger partiprogrammet. Vad innebär frihet för dig?
- Vad skiljer ett socialdemokratiskt frihetsbegrepp från ett borgerligt frihetsbegrepp?
- Begreppet "rättvisa" används ofta i den politiska debatten. Är rättvisa och jämlikhet samma sak? Kan man tänka sig olika sätt att tolka vad som är rättvist?
- Klimathoten ställer oss som lever nu inför utmaningen att klara av en drastisk omställning av samhället för att det ska vara hållbart för framtida generationer. Betyder det uppoffringar för vanliga människor? På vilket sätt? Vad kan en politisk rörelse som socialdemokratin göra för att övertyga människor om nödvändigheten av omställningen?
- Måste en socialdemokrat alltid tycka "som partiet" om allting? Och kan man tycka vad som helst som socialdemokrat? Om inte, var går den gränsen?

2

Maktstrukturer i samhället

Vem har makt att förändra samhället, och vem saknar makt? För oss socialdemokrater handlar makt i hög grad om kontrollen över och fördelningen av samhällets resurser. Vår maktanalys står fast förankrad i ståndpunkten att makten i samhället ska delas av alla utifrån våra grundläggande värderingar om demokrati och jämlikhet.

Makten över samhället ska vi utöva och förvalta tillsammans. Det är kärnan i den socialdemokratiska synen på makt. En människas bakgrund ska inte vara avgörande för vare sig livskvalitet eller möjligheterna att vara med och påverka samhället. Demokratiska rättigheter kommer alltid före ekonomiska intressen. Det ska inte spela någon roll vad dina föräldrar gör, om du är född i Sverige eller utomlands eller vem du valt att leva ditt liv med – som medborgare ska makten över din framtid ligga i dina händer.

En strukturell syn på makt

Det är inte så enkelt som att var och en av oss fritt kan välja vilken plats vi vill ha i samhället. Vad vi arbetar med, hur vi bor, ja till och med hur länge vi lever, styrs delvis av strukturella faktorer. Ofta märker man av sådana omständigheter först när man försöker bryta mot dem.

Högerns syn på makt bottenar i en föreställning om att man själv kan välja den makt man vill ha. En person med dålig ekonomi kan välja ett annat jobb som ger mer pengar och därmed få ökad makt att kunna välja hur man vill ha det i livet.

Det finns ibland en föreställning om att man som enskild enkelt kan bryta sig ur strukturer. Arbetarklasskvinnan kan ställa krav på jämställdhet i sin vardag. Invandraren behöver bara lära sig språket för att bli

Marknaden och vinstintresset är en del av det ekonomiska livet. Men ekonomiska intressen har aldrig rätt att sätta gränser för demokratin. Det är tvärtom alltid demokratin som har den överordnade rätten att ange villkor och ramar för ekonomin.

Socialdemokraternas partiprogram från 2013

behandlad på samma sätt som den som har ett nordiskt utseende. Den okomplicerade synen på makt krockar snabbt med verkligheten.

Strukturer som styr

Om man har denna okomplicerade syn på maktstrukturer missar man själva syftet med strukturerna. Nämligen att några tjänar på att det finns en hierarki, en rangordning, mellan rika och fattiga, mellan de som har och de som saknar. När lönerna hålls nere för vissa grupper kan andra tjäna mer. När barn till fattiga familjer får en sämre utbildning kan överklassen behålla sitt kunskapsöverläge, och sin makt. När kvinnor ägnar en större del av sin tid åt hushållsarbete än män befästs traditionella könsroller inom familjen, men också i samhället i stort. Kvinnor hamnar efter i karriären och tvingas ofta arbeta mer än män, eftersom att de både lönearbetar och hemarbetar.

Det finns naturligtvis exempel på när barn till fattiga vuxit upp och blivit rika, eller på personer som efter

bara några år i Sverige känner sig fullkomligt hemma här. Det finns många pappor som delar ansvaret för hem och barn. Men det finns fortfarande strukturer och mönster i samhället som gör så att människor från vissa grupper, eller klasser, har mindre makt över sina liv än andra.

Maktlöshet skapar otrygghet

Socialdemokratisk politik har i över hundra år byggt på idén att samhällen där makten delas mellan alla medborgare är bättre samhällen. Ojämlika samhällen, där makten koncentreras till en liten klick medborgare, skapar otrygghet och orättvisor. Med politiska medel vill vi bryta de maktstrukturer som tvingar in människor i maktlöshet och otrygghet. Det var vårt mål för över hundra år sedan, och det är vårt mål än i dag.

I det här avsnittet tar vi upp olika former av makt. Ekonomisk makt, social makt och politisk makt.

Foto: Andrzej Rostek/Shutterstock

Om den ekonomiska makten

Den ekonomiska makten i samhället är ojämnt fördelad, trots att den inte borde vara så. Alla människor har lika värde, och den ekonomiska makten i samhället borde därför vara jämnt fördelad, så att alla människor har lika mycket makt över sina egna liv. Ekonomisk makt handlar om helt vardagliga saker som att kunna äta sig mätt, och vara trygg på jobbet. Men också om klass och klasstillhörighet.

Kapitalets makt, arbetets villkor och klass

I 1800-tals ekonomen Adam Smith beskrev den ojämlika fördelningen av ekonomisk makt när han delade in människor i klasserna: ”de som lever på ränta, de som lever på profit, och de som lever på arbete”. Människor i olika klasser har olika mycket ekonomisk

makt, och vilken klasstillhörighet man har beror alltså på relation till produktionsmedlen. Vissa människor äger produktionsmedel eller kapital och lever på andras bekostnad. De får frukterna av de andras arbete. Andra, lönearbetarna, måste sälja sin arbetskraft mot lön för att kunna försörja sig. Den som äger produktionsmedlen kan många gånger diktera arbetsvillkoren helt och hållet.

Den förnedring som Stig Sjödin förmedlar i sin dikt (se nästa sida) uppstod ur känslan av maktlöshet, av att inte kunna välja något annat och förväntas vara tacksam. Den maktlösheten kommer ur de ekonomiska maktförhållanden som det kapitalistiska systemet skapar.

Motsträvt och med hjärtat fyllt av trots
erkänner jag detta;
det var inte sotet, dammen, smutsen,
inte heller hemgång med musklerna
skälvande i kramp och ögat urgröpt
av natters vaka,
inte heller valkarna,
som var förnedring.
Nej, det var den osynliga nåden
att få slita ut sig,
den stora favören att få välja
där val ej fanns.

Stig Sjödin, ur *Sotfragment* 1949

Den tyske filosofen Karl Marx, utvecklade en teori om att motsättningarna mellan klasser är vad som driver historietvecklingen framåt. ”All historia är en historia om klasskamp”, skrev Marx i *Det kommunistiska manifestet* år 1848. Marx bidrog också med en analys om att de arbetslösa har en viktig roll för att reglera maktbalansen mellan arbete och kapital. När det är lätt att byta ut arbetare som kräver högre lön och bättre arbetsvillkor är det svårt för arbetarna att få gehör för kraven.

Klass handlar om makt

Klass handlar alltså om ekonomisk makt, och om livschanser. Och om att vissa människor föds med privilegier som de flesta andra aldrig kan drömma om. I grunden handlar klass om vilken makt du har att påverka din livssituation och dina arbetsvillkor. Din hälsa, vad du jobbar med, och om ditt arbete värderas på ett rimligt sätt.

Klassbegreppet kan vara ett värdefullt verktyg för att synliggöra att det som först framstår som en slump ofta är en följd av underliggande ekonomiska och sociala omständigheter.

Att man kan identifiera olika klasser i ett samhälle betyder dock inte att människorna som tillhör en viss klass självklart kommer att organisera sig och enat driva sina ekonomiska och politiska intressen. Det är inte ens säkert att de själva uppfattar sig tillhöra en klassgemenskap. Inom samhällsvetenskapen skiljer man därför mellan objektiv och subjektiv klass. Objektiv klass är den klassificering av människor som görs utifrån mått såsom utbildningsnivå, inkomst, bakgrund eller relation till produktionsmedlen. Subjektiv klass är den klass man själv upplever att man tillhör. Kanske kunde man istället kalla det ena för strukturellt definierad klass, och det andra för självupplevd klass. Man behöver dock inte kunna definiera klass enligt en vetenskaplig teori för att veta vad klass är, ha egna erfarenheter av klass, och av klasssamhället.

Klyftorna ökar igen

Att se att det finns olika grupper eller klasser i samhället med olika socioekonomiska förutsättningar, och att det finns en arbetarklass som har långt mindre makt och sämre livsvillkor än andra, har varit avgörande för socialdemokratins framväxt och framgång. I Sverige har arbetarklassen organiserat sig politiskt, kämpat sig till allmän och lika rösträtt och kunnat ta den politiska makten i samhället. Arbetarklassen har också organiserat sig fackligt, tvingat företagarna till förhandlingsbordet, och förhandlat sig till förbättrade arbetsvillkor och bättre lön.

I dag ser samhället annorlunda ut än det gjorde på 1800-talet. Tillgången till information och kunskap har ökat för nästan alla. Människor mår i regel bättre och lever längre. Men också i vårt samhälle finns stora grupper med dåliga arbetsvillkor och få möjligheter att påverka sina egna liv. Under senare tid har vi sett ökande klyftor mellan rika och fattiga, mellan de som har makten att med pengar påverka sin ställning och de som saknar möjligheter att leva ett gott liv.

En titt på statistiken kan ge oss en bild av hur inkomstskillnaderna har förändrats. LO har regelbundet mätt inkomstklyftorna i Sverige sedan år 1950. Undersökningarna jämför hur många industriarbetarlöner som motsvarar maktelitens genomsnittliga inkomst. Vid den första mätningen år 1950 motsvarades maktelitens genomsnittliga inkomst elva industriarbetarlöner.

Sedan sjönk inkomstklyftorna stadigt. År 1980 var skillnaden som minst, då motsvarade maktelitens genomsnittliga inkomst fem industriarbetarlöner. Sedan dess har klyftorna åter ökat. LO visar att den genomsnittliga inkomsten för makteliten i Sverige motsvarade 17 industriarbetarlöner år 2010. 1998 var motsvarande siffra 12,5 industriarbetarlöner. Sedan 1990-talet är det alltså större inkomstklyftor mellan makthavare och vanliga löntagare i Sverige än det var på 1950-talet.

Ojämlikhet i arbetslivet

Arbetsvillkor och makten i arbetslivet handlar inte bara om lön. Det handlar också om saker som arbetstid och arbetsmiljö, om hur du mår på jobbet och att risken att råka ut för skador i arbetet. I LO-rapporten ”Friheter och förmåner i arbetet och upplevd klass-tillhörighet” från år 2012 konstateras att arbetare har mindre frihet i arbetet än tjänstemän. Det kan handla om så enkla saker som om man själv kan påverka hur man ska lägga upp arbetet under rasten eller när man kan ta rast. Det finns också en stor skillnad mellan kvinnors och mäns frihet i arbetslivet. 58 procent av männen med arbetaryrken kunde välja själva när de skulle ta rast. För arbetarkvinnorna var andelen som kan välja rast själva bara 34 procent. Många arbetar dessutom på bemanningsföretag med osäkra villkor. De kan när som helst ringas in, eller skickas hem. Det blir svårt att veta när man ska jobba, och om man får jobba.

Att sakna makt över sina arbetsvillkor är i förlängningen, att sakna makt över en viktig del av det egna livet. Därför är kampen för arbete, och arbete utan utsatthet, så viktig för Socialdemokraterna. Alla ska ha makt att påverka sin egen arbetssituation. Ingen ska kunna utnyttja någon annans utsatthet.

Kapitalets nya ansikte

Dåtidens kapitalister var ofta lätta att identifiera. De var fysiska personer, manliga direktörer och brukspatroner som i historieböckernas illustrationer framträder med hög hatt och käpp. Den bilden kan dock ligga i vägen för en modern granskning av makt och ägandeförhållanden i dagens samhälle. I takt med att kapitalet blir allt mer rörligt över nationsgränserna

blir det allt svårare att få syn på dagens kapitalister. Det ekonomiska systemets föränderlighet får dock inte lura oss att tro att hierarkin mellan över- och underordnade försvunnit, eller att konflikten mellan klasser upphört.

I takt med att kapitalet blivit allt mer rörligt ser vi nya klassmönster. Många av dagens arbetare återfinns i fattiga länder med låga produktionskostnader. Dit flyttar företag sin verksamhet när de anser att det kostar för mycket att producera sina varor i länder med högre löner, som Sverige. I de fattiga länderna är lö-

Dagens förskjutning av makt till kapitalintressena är inte en ofrånkomlig och därmed oföränderlig följd av globaliseringen. Den kan brytas av medvetet politiskt och fackligt arbete. Nya stora möjligheter öppnar sig för att utjämna klyftor och sprida demokrati och välfärd, men det krävs politisk vilja och politisk kraft att ta vara på dessa möjligheter.

Socialdemokraternas partiprogram 2013

nerna låga och anställningstryggheten ofta obefintlig. Samtidigt flyttar många från fattiga länder till rika länder i väst för att leva och arbeta. Ofta är deras arbetsvillkor sämre än de inföddas, deras makt att påverka mindre.

Vi kan konstatera att en ny maktordning, ett nytt klassamhälle, vuxit fram på global nivå. För att stärka arbetarnas makt i förhållande till kapitalets krävs nya strategier och samarbeten på global nivå. Men också insikt om att olika maktstrukturer hänger ihop.

Finns klassamhället kvar i Sverige?

God ekonomisk tillväxt under stora delar av 1900-talet har gjort stora sociala reformer möjliga, reformer som dramatiskt förbättrat levnadsstandarden för de breda folklagren i Sverige. Arbetslivets villkor har förändrats så mycket, att det inte längre är lika lätt att definiera vem som tillhör arbetarklassen i Sverige.

Klass har blivit mer osynligt

Ibland hör man människor säga att det där med klass, det kanske var relevant en gång i tiden, men nu har klass spelat ut sin roll. Klassamhället har upphört att existera i ett välmående land som Sverige. Men det stämmer inte. Orättvisor som grundar sig i klasstillhörighet finns kvar, och de växer. Klassamhället består, men tar sig ibland andra uttryck, eftersom att arbetsmarknaden och de ekonomiska systemen förändrats.

I boken *Arbetarklassens återkomst* diskuterar den socialdemokratiska författaren och debattören Göran Greider detta påstående. Greider vänder sig mot idén om att arbetarklassen inte längre är en stor del av befolkningen i Sverige, och att vi istället fått ett tvåtredjedelssamhälle. Med det menar Greider idén om att samhället skulle bestå till två tredjedelar av en välmående medelklass, och att en mycket liten del skulle tillhöra arbetarklassen, eller för den delen, överklassen.

Med begreppet tvåtredjedelssamhälle begravs arbetarklassen genom att dels hänförs till den välmående medelmassan som solidariserar sig uppåt och dels genom att en mindre del av arbetarklassen faller ner i permanent vanmakt, misär och utanförskap. Denna beskrivning av samhället påverkar i sig själv samhällsdebatten genom att den tenderar att ställa de som har jobb (de inneslutna) mot de som inte har jobb (de uteslutna), invandrare mot den dominerade etniska gruppen, och genom att framställa det så att en välmående majoritet inte har minsta intressen av några sociala reformer som utmanar marknadsmakten. Tvåtredjedelssamhället är stillastående, förnöjt, med bara några få red-lightdistrikt eller förslummade förorter där den verkliga underklassen huserar.

Göran Greider, *Arbetarklassens återkomst*, sidan 81

Att färre arbetar inom industrin får alltså inte förleda oss att tro att arbetarklassen upphört att existera. Allt fler står utanför den trygghet som följer med en fast heltidsanställning med kollektivavtal. Ofrivillig deltid, behovsanställningar och korta vikariat blir allt vanligare. Tusentals papperslösa arbetar i Sverige, till en bråkdel av den lön de borde ha enligt kollektivavtal, och med en oerhörd utsatthet.

Vilka är arbetarklassen?

Det har också blivit vanligare att företag vill att individen ska bära hela kostnaden för sin sociala trygghet själv, och vägrar anställa för att istället anlita egenföretagare med F-skattsedel. En skogsarbetare som tidigare varit anställd men som nu måste utföra samma arbete med F-skattsedel, har fortfarande mer gemensamt med de anställda på sågverket än med sågverkets ägare. En sjuksköterska kan jobba kvar på samma sjukhus, men nu som egenföretagare med kontrakt istället för anställningsavtal. Borde inte dessa F-skattare ses som del av arbetarklassen?

”Klassamhället består så länge det finns makthavare och maktlösa i arbetslivet. Då spelar det ingen roll om någon sliter ut sig i industrins eld och damm eller i de långa sjukhuskorridorerna”, skriver Göran Greider i *Arbetarklassens återkomst*.

Det är dock tydligt att färre människor själva identifierar sig som arbetarklass än tidigare decennier. Spelar det roll för arbetarrörelsens möjligheter att mobilisera människor för samhällsförändring?

Inte nödvändigtvis. Det går att tala till lönearbetares erfarenheter av ojämlikhet och exploatering, att problematisera människors brist på makt över sina egna liv, utan att använda ordet arbetarklass. Lika bra som det går att göra detta när ordet arbetarklass används i varannan mening.

Ekonomisk makt kopplad till kön

Den ekonomiska makten handlar inte bara om den ekonomi som syns kronor och ören, eller det som sker på arbetsmarknaden. En annan del av ekonomin är det reproduktiva arbetet, som till stor del sker i famil-

jen. Att vårda och utbilda barn och ta hand om hem och kanske även äldre anhöriga är del av det arbete som måste utföras för att människor ska kunna existera, men också en nödvändighet för kapitalismen. Utan ”produktion” av nya arbetare skulle det snart inte finnas några arbetare kvar att anlita. Även om man bara skulle se vård av barn etc. som en rent samhällsekonomisk funktion är det alltså inte en tärande verksamhet, utan en nödvändig del av produktionsystemet.

Detta reproduktiva arbete har traditionellt utförts av kvinnor, medan män i högre utsträckning lönearbetar, utanför hemmet. Denna arbetsuppdelning har långt ifrån alltid varit frivillig, utan bara ”så som det alltid har varit”. Makten att kunna välja att arbeta utanför hemmet och på så sätt ha en egen försörjning har traditionellt varit mannens makt. Kvinnor har inte haft samma möjligheter att kunna välja detta.

Ojämna maktfördelning mellan könen

I Sverige har kvinnorna tagit klivet ut på arbetsmarknaden, och svenska kvinnor lönearbetar i klart högre utsträckning än i många andra länder. Detta har kunnat ske genom att det offentliga organiserat vård och omsorg om barn och äldre utanför hemmet. När detta obetalda arbete gjorts till betalt arbete och organiseras mer rationellt har det frigjort arbetskraft bland kvinnor som kunnat användas till lönearbete i andra samhällssektorer. Att kunna ha en egen inkomst har betytt enormt mycket för kvinnors möjligheter att bestämma över sina egna liv.

Men trots detta finns det fortfarande en ojämna maktfördelning i hemmets sfär, som kommer av kvinnors fortsatta huvudansvar för hem och familj. Kvinnor är ofta mer begränsade i sina möjligheter till egen ekonomisk försörjning, än män. Ett mer jämställt ansvar för det obetalda arbetet i hem och familj skulle göra fördelningen av ekonomisk makt genom egen försörjning mer lika mellan män och kvinnor.

En annan stor skillnad i ekonomisk makt mellan kvinnor och män är skillnaden i ägande. Många fler män har större inkomster från kapital, än kvinnor.

Om den sociala makten

Det är inte bara ekonomiska strukturer som kan styra människors makt över sina egna liv. Det finns också andra faktorer som spelar in. Inom samhällsvetenskapen talar man ofta om normer och värderingar, och om kulturellt och socialt kapital. Dessa begrepp ska inte ses som konkurrerande. I stället bör de betraktas som pusselbitar som tillsammans ger oss bättre möjligheter att förstå vår samtid, och göra en modern maktanalys.

Makten över vad vi tänker och tycker

Den italienske vänsterfilosofen Antonio Gramsci

analyserade maktförhållanden i samhället genom att fråga hur det kommer sig att de förtryckta inte gör motstånd mot de som förtrycker. Vad är det som gör att makthavare får behålla sin makt?

Gramscis förklaring är att en grupp kan kontrollera en annan grupp genom kulturell, snarare än ekonomisk, makt. Gramsci menade att kulturell makt styr över attityder och förhållningssätt. Över vad som räknas som normalt i ett samhälle och vad som utmålas som avvikande eller konstigt. De som är rika och har mycket att säga om kan behålla sin makt genom att få andra att

tro att de mäktigas syn på saker och ting är den rätta. På så vis accepterar människor i arbetarklassen idéer och villkor som egentligen inte ligger i deras intresse att bevara, som exempelvis att deras låga löner och dåliga arbetsvillkor är omöjliga att förändra. Denna makt över tanken beskrev Gramsci i en teori om hegemonisk makt.

Ett sätt att utöva kulturell dominans är genom att kontrollera informationsflödet i ett samhälle. I dag ägs många tidningar och tv-kanaler av privata företag med vinstintresse. Med hjälp av sitt ekonomiska övertag kan dessa företag utöva makt genom att välja vilka röster som kommer till tals, och genom att vinkla en nyhetshändelse på ett visst sätt. Genom reklam och marknadsföring kan företag få oss att tro att vi behöver än den ena, än den andra produkten för att bli socialt accepterade. I det kapitalistiska samhället är det inte bara pengarna i sig som räknas. Fysiska attribut som kläder, smycken och fritidsvanor har också en stor betydelse för vilket inflytande vi har över andra, och hur vi uppfattar oss själva.

Makt genom olika slags kapital

Den franske filosofen Pierre Bourdieu menar att det finns fyra former av kapital: ekonomiskt kapital, kulturellt kapital, socialt kapital och symboliskt kapital. Ekonomiskt kapital är pengar, andra ekonomiska tillgångar samt kunskap om hur det ekonomiska systemet fungerar.

Kulturellt kapital handlar om språk, om att känna till vad som är finkultur och dålig smak, och veta vad som är exklusivt. Om du exempelvis går på en middag där de andra gästerna diskuterar ämnen som du inte vet något om saknar du kulturellt kapital i den specifika sociala situationen, och du får svårt att ta makt i det sammanhanget.

Socialt kapital är tillgång till kontakter och nätverk, kunskap om sociala koder, och förmåga och självförtroende att lätt kunna knyta nya sociala kontakter. Vilka du känner avgör ofta vilka möjligheter du får, till exempel är förutsättningar att få jobb mycket bättre för den som har goda kontakter.

Symboliskt kapital är saker som signalerar grupp-tillhörighet. Det kan vara vissa klädmärken, eller musiksmak.

Genom att använda sig av olika typer av kapital kan människor och grupper skaffa sig makt över andra, eller en stark social position. Män kan exempelvis spela på kapital eller tillgångar som klassas som typiskt "manliga" för att ta eller behålla ett överläge i en grupp. Både i förhållande till andra män i gruppen, och i förhållande till kvinnor.

Sammanhållning eller utanförskap

En beskrivning av hur brist på kulturellt och socialt kapital kan begränsa människors möjligheter finns Jens Lapidus bok *Snabba Cash*. Där möter läsaren huvudpersonen JW, en begåvad ung man från ett arbetarklasshem i Norrland. JW flyttar till Stockholm för att studera på Handelshögskolan. Men snabbt märker han en skillnad mellan sig själv och sina studiekamrater. Det visar sig att de har helt andra förutsättningar än vad han själv har och de beter sig på ett sätt som gör att JW känner sig bortkommen och utanför. Till slut börjar JW ljuga ihop en historia om var han kommer ifrån för att bättre passa in i de nya kompisarnas lyxiga liv.

Det är varken JW eller hans studiekamrater som har bestämt att det ska vara på det här viset. I stället är det strukturer som skapas och återskapas som reglerar förhållandena mellan olika grupper i samhället. Vissa lyckas utnyttja de osynliga regler som finns till att behålla sina privilegier. Andra tvingas anpassa sig efter de rikas och inflytelserikas intressen.

Foto: Melker Dahlstrand

Om den politiska makten

Socialdemokratin vill bryta förlegade maktstrukturer som hindrar människor från att utvecklas, och samhället från att bli mer jämlikt och demokratiskt. Om vi blickar tillbaka i historien var det socialdemokraterna, tillsammans med liberalerna, som kämpade för allmän och lika rösträtt. Alla människor ska ha samma möjlighet att påverka politiken och därmed sina egna liv genom att rösta, och alla ska kunna ställa upp i politiska församlingar.

Inom konservatismen finns det en tradition av att vilja bevara maktrelationer i samhället så som de är. Rådande maktstrukturer förväntas skapa stabilitet. De som har makt anses dessutom ha rätt till makten på ett sätt som andra inte har. Konservatismen begränsar snarare än frigör.

Erkännande och representation

Under 1970- och 1980-talen växte kritiken mot att nästan all politik verkade vara inriktad på individer som passade in i det som ansågs vara "en vanlig svensk", alltså vita heterosexuella män. Erfarenheter av diskriminering, och strukturellt förtryck på grund av kön, etnisk bakgrund och sexualitet togs inte på allvar. Kraven växte på att synliggöra alla de människor som inte passade in i normen, och också på att dessa människor skulle organisera sig själva utifrån andra egenskaper än klasstillhörighet. Från olika håll hördes röster tala för en politik som såg och anpassade sig efter människors olika identiteter, en så kallad identitetspolitik. Grundtanken med identitetspolitiken var att bara de som själv tillhör en viss grupp kan representera den gruppens intressen i politiken.

Problemet med att den politiska dagordningen var anpassad till vita heterosexuella män ska inte underskattas. På det sättet har identitetspolitiken gett ett viktigt bidrag till socialdemokratien. Ett parti som arbetar för alla människors lika värde, måste göra just det. Det går inte att begränsa alla människors lika värde till att den vite manlige heterosexuelle industriarbetaren ska ha samma värde och rättigheter som den vite manlige heterosexuelle fabriksdirektören.

Men vad man ibland missar när man talar om identitetspolitik på det här sättet är att människor kan ha många olika "identiteter" samtidigt. Man kan vara kvinna, arbetarklass, medborgare, villaägare, lärare, kurd, mamma, skattebetalare och svensk – allt samtidigt. Det är kombinationen av faktorer som styr din möjlighet att påverka, din makt. Olika slags förtryckande strukturer samverkar, och förstärker varandra. Detta kallas ibland för intersektionalitet. Men det är inte ordet som är viktigt, utan insikten om de olika strukturella förtrycken, och att politiken både måste kunna synliggöra olikheter, och mobilisera breda kollektiv som kan åstadkomma samhällsförändring.

Politisk makt kräver deltagande på lika villkor

Även om vi människor är olika: vi kommer från olika platser, har olika fritidsintressen och yrken, skiljer oss från varandra genom kön och sexuell läggning och så vidare, så har vi också mycket gemensamt. Alla mår bra av att det i samhället finns tillgång till god sjukvård, bra skola och barnomsorg och värdig äldreomsorg. Genom fördelningspolitiska åtgärder kan vi tillsammans dela kostnaderna för det allra viktigaste. Det frigör utrymme för möjligheter för människor att ägna sina liv åt vad de brinner för. Med politik kan människor ta makten över sina egna liv. På så sätt hänger kollektivets makt ihop med individens frihet.

Makten över politiken och makten genom politiken handlar om mer än att rösta. Det handlar om deltagande. Att själv känna att man kan och tillåts vara med och påverka hur samhället ska vara. Alla har dock inte lika enkel väg att vandra till verkligt inflytande. Faktorer som hud- och hårfärg, klassbakgrund, sexuell läggning och kön bestämmer fortfarande förutsättningarna för politiskt engagemang i allt för stor grad.

Genom dessa utåtriktade aktiviteter fick jag förfrågningar om att föreläsa, sitta i referensgrupper och kommittéer i departementsvärlden. Om sanningen ska fram trivdes jag inte riktigt i dessa sammanhang. Det var mycket snack och lite verkstad. I början kände jag mig accepterad i denna nya mäktiga miljö. Men det dröjde inte länge innan jag insåg att acceptansen hade sina gränser. Jag accepterades som maktens maskot. Min närvaro syftade mest till att färg på den annars monokroma massan. Som maskot förväntas man vifta med ögonfransarna och le med huvudet på sned. Men även som maskot kan man dra lärdomar. Jag försökte slita sönder maskotdräkten, jag var kritisk och allmänt obekvämt. Jag punkterade fördomar och lyfte obehagliga frågor. Därför gjorde jag inte karriär i maktens korridorer. Är man en aning mer diplomatisk kan man säkert åka slalom upp till beslutsfattande positioner.

Alexandra Pascalidou,
Bortom mammas gata, sidan 8

I sin bok *Bortom mammas gata* skriver författaren och journalisten Alexandra Pascalidou om hur det var när hon engagerade sig politiskt. Pascalidou föräldrar flydde från militärregimen i Grekland under 1970-talet och flyttade till Stockholmsförorten Rinkeby. I boken som handlar om Pascalidou uppväxt berättar hon om hur hennes föräldrars nationalitet och hennes egen hudfärg, hennes utseende och kön, påverkade hennes villkor i samhällslivet och politiken. Hur andra bemött henne och om hennes egna, subjektiva upplevelser. Hon skriver också om hur hon började få möjligheter att komma in i rum som tidigare varit stängda för henne.

Det Pascalidou beskriver är en farlig sida av identitets-

politiken. Att människor som bryter normen bjuds in i egenskap av ofarliga representanter som inte hotar den rådande maktordningen. Inte i egenskap av sig själva att medverka på samma villkor som alla andra. Alla människor, oberoende av var de kommer ifrån eller hur mycket pengar de har, ska ha möjlighet att påverka samhället, sitt arbete, sin vardag och politiken. Samhällen där alla människor deltar och är aktiva i de beslut som fattas är bättre samhällen. Vi har i det här avsnittet diskuterat makt utifrån olika strukturer.

Men strukturer kan förändras. Genom att göra strukturer synliga, genom att uppmärksamma mönster som låser in människor i ofrihet kan vi tillsammans arbeta för en mer jämlik värld.

Diskussionsfrågor:

- Är klasstillhörighet fortfarande relevant i dagens Sverige? Har du egna erfarenheter av klassamhället?
- Hur kommer det sig att färre människor själva identifierar sig som arbetarklass i dag? Har arbetarklass blivit något negativt? Vad kan det bero på i så fall?
- Hur påverkar kön maktförhållanden i arbetslivet? Hur ser det ut i din vardag?
- Har Socialdemokraterna gjort tillräckligt mycket för att motverka de ökade inkomstklyftorna? Om inte, vad bör göras?
- Är det ett lika självklart val för unga från arbetarhem att studera på högskolan, som det är för unga med föräldrar som själv har akademisk utbildning?
- Tror du synen på fattiga respektive rika förändrats i Sverige de senaste 40 åren? Vad kan det bero på i så fall?
- Hur ser du på möjligheten för olika grupper i samhället att påverka sina villkor i samhället? Vilka hörs och syns, och vilka hamnar i skymundan?
- Socialdemokraterna har varvade listor för att säkerställa jämställd representation mellan kvinnor och män i politiken. Är det bra? Finns det anledning att hitta metoder för att säkerställa en bra blandning av företrädare även när det kommer till andra diskrimineringsgrunder, som etnisk bakgrund och ålder?
- Är Socialdemokraterna tillräckligt bra på att bejaka olikheter, och hålla fast vid principen om alla människors lika värde?
- Hur vill du att det politiska arbetet ska förändras för att fler ska känna sig välkomna och aktivt delta?

3

Socialdemokratis strategier

De tidigare avsnitten i detta studiematerial har beskrivit socialdemokratis ideologiska ryggrad – dess värderingar och analys av samhällets maktstrukturer. Detta avsnitt går från idé till metod och tar fasta på hur

värderingarna och analysen kan användas för att göra konkret politik. Inget är så praktiskt som en bra teori, eftersom en bra teori sammanfattar gemensamma erfarenheter och ger dem en riktning.

Foto: Anders Löwdin

Reformism

Socialdemokratin är en reformistisk rörelse. Det socialdemokratiska samhället ska uppnås genom successiva reformer som undanröjer maktordningar som leder till över- och underordning av människor och som står i vägen för att människor ska kunna styra sina egna liv i jämlik och solidarisk samverkan med andra. För den socialdemokratiska reformisten räcker det inte att prata om det som är fel i samhället –

det krävs praktisk handling för att förändra sakernas tillstånd här och nu.

Den reformistiska traditionen växte fram som en motsats till den revolutionära. Socialdemokratin ville använda sig av demokratins medel för att nå målet det socialistiska samhället – även om det skulle ta längre tid att förverkliga målet på det sättet.

Socialdemokratin
är en snigel, lugn och trygg,
kryper i geografin
med sitt folkhem på sin rygg.
Många anser att den går
rent åt helvete för sakta.
Liten bit på 40 år.
Är det enbart att förakta? [...]

Sådan snigel, klok och vaken,
vill jag gärna ha mitt hem på.
En som tänker över saken
i naturligt snigeltempo.
Förutsatt att vi får slippa
snigelcirkusdirektörer
som med sina frackskört
vippa som galanta ordcharmörer.

Tage Danielsson, dagsversen ”Snigelsprånget”, 1976

Men reformismen står också i motsats till den bevarande konservatismen. Reformismen är rastlös till sin natur, ständigt sökande efter nya vägar att åstadkomma samhällsförändring. En reformist är stolt men inte nöjd.

Reformer för jämlikhet

Vår moderna historia är fylld av socialdemokratiskt präglade reformer som förändrat strukturerna i det svenska samhället. Några exempel är arbetslöshetsförsäkringen, barnbidraget, de allmännyttiga bostadsbolagen, den nioåriga grundskolan, den allmänna tjänstepensionen, särbeskattningen, arbetsrättslagstiftningen, rätten till barnomsorg med maxtaxa och expansionen av universitet och högskolor. Dessa och andra reformer har lagt grunden till en genomgripande förändring av det svenska samhället i riktning mot ökad jämlikhet.

Gemensamt för de socialdemokratiska reformerna är att de bygger på en insikt om att människan har en inneboende känsla för solidaritet och gemenskap, men att våra möjligheter att leva efter de principerna bygger på vilket samhälle vi lever i. Ett samhälle som präglas

av krig, egoism och utslagning ställer människor mot varandra, medan ett solidariskt samhällssystem aktiverar människors inneboende solidaritetskänsla.

Reformismen bygger också på en insikt om vikten av att söka hållbara kompromisser. Det kan ofta vara viktigare att genomföra reformer som bitvis förändrar samhället i en den riktning vi vill se än att hamna i uppsplitande konflikter och fastlåsta positioner som inte åstadkommer någon positiv förändring i människors liv över huvud taget.

Har Moderaterna lärt sig reformism?

När man diskuterar socialdemokratisk reformism är det viktigt att skilja mellan tålmod och kompromiss som metod, och progressiv socialdemokratisk samhällsförändring genom reformismens tålmod och hållbara kompromisser. Tålmod ska inte förväxlas med osäkerhet om vilken riktning samhället bör utvecklas i. Fördelarna med det reformistiska angreppssättet ska alltså inte tolkas som att allt alla socialdemokratiska beslutsfattare någonsin gjort måste ha varit positivt för samhällsutvecklingen. Men för den som vill bygga ett solidariskt och socialdemokratiskt sam-

I en värld full av naturtillgångar, som inte utnyttjas, omgivna av överflöd på livsmedel, som inte tas i bruk, får de arbetslösa svaret: Vi är för fattiga för att hålla produktionen i gång, vi har inte råd att låta er arbeta. Den ekonomiska ordningen följer sina egna lagar, som vi inte vågar rubba, och den tillåter inte alla människor att med arbete försörja sig. Mot denna förödmjukande underkastelse under en ekonomisk mekanism, som är mänskornas egen skapelse, sätter socialdemokraterna det krav som förnuftiga varelser aldrig kan släppa, att människan skall vara herre över sina produktionsverktyg och icke deras slav.

Ernst Wigforss i det socialdemokratiska partiets valpamflett vid segervalet 1932.

hålle finns mycket att lära av den reformistiska metod som Socialdemokraterna använt för att genomföra samhällsreformer under 1900-talet.

Konkurrens ökar otryggheten

Det finns tecken på att Moderaterna nu anammat reformismen som politisk metod. Under många år gick Högerpartiet, som senare blev Moderaterna, till val med löfte om ett systemskifte. Sverige var ett dåligt land, och räddningen låg i att montera ner det socialdemokratiska välfärdsbygget. Den strategin blev aldrig framgångsrik för Moderaterna, och sedan år 2006 är det uppenbart att strategin har förändrats.

Nu säger Moderaterna att de står bakom den generella välfärden och den svenska modellen. Men steg för steg genomför de reformer som stärker drivkraften till konkurrens mellan människor, snarare än till samarbete. Jobbskatteavdraget är en strategisk kil mellan de som just nu jobbar och de som just nu inte jobbar. Föräldrar och elever kan inte längre vara trygga i att alla elever i skolan får en bra utbildning. Nu gäller det

att konkurrera om de bra utbildningsplatserna, och för allt i världen undvika att välja fel och få en dålig skolgång. Otryggheten på arbetsmarknaden ökar, och arbetslösa blir tvingade att ta jobb med lägre lön och sämre villkor än de som redan jobbar.

Solidaritet och egennyttan

Bit för bit slår Moderaterna sönder de institutioner som Socialdemokraterna byggt upp och som skapar solidaritet mellan människor. Man kan egentligen inte tycka illa om att Moderaterna anammat den reformistiska strategi som Socialdemokraterna använt med stor framgång. Däremot behöver man vara vaksam mot de förändringar som sker, och ha klart för sig att dessa förändringar påverkar människor.

Socialdemokratiens framgångsrecept har varit att vår samhällsmodell gör att människor inte behöver välja mellan solidaritet och egennyttan. De får båda två. När Moderaterna nu försöker att tvinga dem att välja mellan solidaritet och egennyttan, är det långt ifrån säkert att de väljer solidariteten.

Socialdemokratiska idétraditioner

Socialdemokratisk politik bygger på grundinsikten att marknaden inte löser de problem vi står inför som människor och som samhälle. Det behövs gemensamma lösningar av olika slag. För att kunna förändra samhället krävs en bra verktygslåda, i form av olika metoder för att förändra rådande förhållanden. Socialdemokratien präglas av en pragmatisk inställning, där vi resonerar och prövar oss fram till de bästa medlen för att nå våra politiska mål.

Socialdemokratien förfogar över flera olika parallella strategier för hur olika samhällsproblem kan hanteras genom att gripa in i samhällsutvecklingen med politiska medel. Dessa strategier stammar från tre idétraditioner ur arbetarrörelsens historia:

- 1 Folkrörelsesocialism
- 2 Funktionsocialism
- 3 Stats- och kommunsocialism

Folkrörelsesocialism

När arbetarrörelsen byggdes upp organiserades reformerna först och främst inom ramen för den egna rörelsen. Man byggde upp egna sjuk- och arbetslöshetskassor, kooperativa butiker och studiecirkelbibliotek.

Valet att bygga upp egna organisationer för arbetarnas välfärd parallellt med den offentliga sektorn byggde till stor del på nödtvång – arbetarrörelsen hade ännu inte makt att påverka samhället i stort. Men denna självorganisering byggde också på en självförvaltningstanke – att det nya samhället skulle bygga på gemensamma beslut underifrån – och på strategiska överväganden. Utan en stark arbetarrörelse som kunde stå på egna ben skulle det vara svårt att få reformarbetet att bli bestående.

Denna folkrörelsesocialistiska tradition är ännu levande inom socialdemokratien, även om flera av dessa uppgifter så småningom överfördes till det offentliga efter demokratins genombrott. Ett exempel är att a-kassorna fortfarande är under facklig kontroll, för att det finns värde i en stark organisering av löntagarna.

Funktionsocialism

Att reglera marknadens funktionssätt, och makten över produktionsmedlem, genom lagar och avtal har varit centralt ända sedan arbetarrörelsens genombrott. Bland annat genom kraven på lagmässig reglering av arbetstiden till åtta timmar. Senare har denna tradition kommit att gå under beteckningen funktionsocialism.

Begreppet funktionsocialism syftar på att det centrala inte är makten över ägandet i sig utan makten över ägandets funktioner och verkningskrets. Det handlar om att reglera vad man har rätt att göra och vad man inte har rätt att göra som ägare till företag, fastigheter, mark med mera. För marknaden må stundtals vara en god tjänare, men den är en usel herre.

Arbetsrättsliga lagar som exempelvis semesterlag, arbetstidslag och arbetsmiljölag är typexempel på funktionsocialistiskt inriktade reformer. Ägandeförhållandena förändras inte, men däremot påverkas relationen mellan ägaren och de anställda på företagen genom att det regleras vad ägaren får och inte får göra. Likaså innebär allemansrätt, strandskydd och plan- och bygglagstiftning inskränkningar av en markägares rättigheter över sin mark i syfte att garantera det allmännas intressen.

Stats- och kommunsocialism

Ett tredje betydelsefullt spår i socialdemokratins idéutveckling är den stats- eller kommunsocialistiska traditionen. Genom att det offentliga bygger upp verksamheter i egen regi, alternativt tar över privatdriven verksamhet, kan man skapa en fungerande och likvärdig verksamhet. Det offentliga ägandet ska garantera att verksamheten sker i folkflertalets intresse för ögonen, snarare än för att generera vinster.

Det offentliga ägandet omfattar i vårt land i huvudsak naturtillgångar, infrastruktur som vägar, järnvägar, elnät och telekommunikationer, hyreslägenheter samt välfärdsverksamheter som utbildningsväsende och sjukvård. Den sociala tryggheten bygger på offentligt

Foto: Jens Ohlsson

administrerade socialförsäkringssystem, och stora delar av pensionskapitalet är också i offentlig ägo genom AP-fonderna.

Pragmatism kombinerar idétraditionerna

Socialdemokratis idéutveckling har sällan handlat om ”antingen eller”, utan oftast om ”både och”. Dessa tre idétraditioner har sällan ställts mot varandra, utan har använts parallellt utifrån en pragmatisk utgångspunkt för att reducera vinstintressets och öka allmänintressets inflytande över samhällsutvecklingen. Där man uppfattat att det räckt med att reglera marknaden utan att förändra ägarstrukturerna har den metoden använts, medan man vid andra tillfällen och i andra sektorer valt att starta upp folkrörelsedrivna alternativ eller starta eller föra över verksamhet i offentlig regi.

Det är också uppenbart att de olika metoderna också i många fall förutsätter varandra. Utan starka folkrörelser är det svårt att genomföra några samhällsreformer över huvud taget. Offentliga aktörers agerande kan bana väg för förändringar inom privat verksamhet, och kloka lagstiftare kan underlätta för folkrörelsernas verksamhet.

En viktig del i reformarbetet är också att skapa stöd för våra idéer och förslag hos medborgarna. För att nå framgång är det bra att vara medveten om att det spelar roll vad vi säger och hur vi talar om saker i politiken. Genom att vår retorik utgår från människor och deras vardag, och genom att vi berättar varför vi vill göra saker blir det tydligt att vår politik sätter människan i centrum, och att vårt mål är att skapa förutsättningar för människor att leva sina liv fullt ut, i frihet och välstånd.

Välfärdssamhällets ideologi

Den svenska socialdemokratin har lagt mindre fokus vid ägandet av industriföretagen än arbetarrörelsen i många andra länder – undantaget löntagarfondsdebatten under 1970- och 80-talen. I stället har arbetet koncentrerats på att bygga upp en stark välfärdsstat kombinerad med en aktiv arbetsmarknadspolitik. Genom att förbättra folkhälsan och öka människors kunskap och makt över sina egna liv skapar man också bättre förutsättningar för företag att utvecklas.

Det goda arbetet

Den socialdemokratiska synen på arbete bygger på insikten att värdet i samhället skapas av oss människor tillsammans genom det arbete vi utför. Människornas vilja och förmåga till arbete är nationens främsta tillgång, och den tillgången måste tas tillvara. Ett gott arbete är en viktig grund för ett gott liv.

Därför behövs lagstiftning som skyddar den svagare parten i en anställningsrelation – löntagaren. Och denna lagstiftning – som inskränker rätten att ”leda och

fördela arbetet, samt att fritt anställa och avskeda arbetare”, som det formulerades i Svenska Arbetsgivareföreningens stadgar, kan gå hand i hand med en framgångsrik näringspolitik.

I ett avancerat och exportinriktat välfärdssamhälle som Sverige är den offentliga sektorn och näringslivet ömsesidigt beroende av varandra. Exportföretagen har många gånger vuxit fram i nära samband med offentliga forskningsmiljöer eller beställningar från den offentliga sektorn. Ericsson och ASEA är två exempel på detta. De drar nytta av kompetent och frisk personal och välfungerande samhällsinstitutioner. De höga lönerna skapar ett omvandlingstryck som tvingar företagen till ständig förnyelse och ökad produktivitet, men också en inhemsk efterfrågan på varor och tjänster.

Politiska beslut har gjort det möjligt för både samhället och löntagarna att öka inflytandet över näringslivets verksamhet. Under 1900-talet skärptes efterhand kraven på företagens miljöpåverkande verksamhet.

Löntagarna fick medbestämmande och trygghet i anställningen. Genom beskattning blev det möjligt att besluta på politisk väg hur en stor del av produktionsresultatet skulle användas. Till exempel för utbyggnad av skolan, vården och omsorgen samt för pensioner, sjukförsäkring och barnbidrag. Det är alltså en stor del av besluten som flyttats från de ekonomiskt starka till olika politiska församlingar. Välfärdssamhället har ökat de politiska beslutens verkningskrets och stärkt det demokratiska inflytandet.

Endast det bästa är gott nog åt folket

I den politiskt beslutade offentliga sektorn gäller helt andra värderingar för besluten än i det marknadsdominerade näringslivet. Arbetarrörelsens båda grenar balanserar den fördelning som löntagarna och marknadskrafterna gemensamt åstadkommer genom facklig organisering och politiska beslut.

Det handlar om att se till de behov som människor har genom livets olika skeden. Barn och ungdom har sina behov av omvårdnad och utbildning. Barnfamiljer har behov av ekonomiskt stöd som grundar sig på just det faktum att det kostar mer för familjen att ha barn än att inte ha barn. Den som drabbas av arbetslöshet får ersättning och kompetensutveckling för att kunna ta de nya jobb som växer fram. Äldre får pension och rätt till äldreomsorg vid behov.

Välfärdssamhället är också en viktig motor i arbetet för ett jämställt samhälle. Uppgifter som tidigare genomfördes som oavlönat arbete av kvinnor i hemmen har blivit ett gemensamt samhällsligt ansvar. Rätten till

förskola har gjort det till en självklarhet i vårt land att en kvinna inte behöver välja mellan arbete och barn. En högkvalitativ äldreomsorg minskar belastningen för de döttrar och svärdöttrar som oftast utför det obetalda omsorgsarbetet.

Omfördelning av medel

En viktig grundtanke bakom välfärdsstaten – såväl för socialförsäkringar som välfärdstjänster – är att ”endast det bästa ärgott nog åt folket”. När den offentliga verksamheten, exempelvis vården, håller högsta kvaliteten garanteras allas lika rätt att ta del i verksamheten. Alla får vård hos samma vårdgivare. Det gör att behovet av privat vård uteblir. Alla kan få sina behov av vård tillgodosedda, eftersom kvaliteten på vården inte blir beroende av betalningsförmåga. Även fattiga som inte har råd att betala sin egen vård ska få den vård de behöver, och rika som visserligen har råd att bekosta sin egen vård ska inte finna anledning att söka sig till andra vårdgivare.

Genom olika offentliga beslutande församlingar (staten, landstingen och kommunerna) fördelas omkring hälften av resultaten från hela den samlade produktionen till de behov som den offentliga sektorn är avsedd att täcka. Det betyder inte att det offentliga bestämmer vad alla de pengarna slutligen ska användas till. En stor del, drygt hälften av den offentliga sektorns budget, går tillbaka till hushållen i form av ersättning, pensioner och stöd av olika slag. De pengarna bestämmer sist och slutgiltigt de enskilda människorna själva över. Däremot är det politiska församlingar som har beslutat att denna omfördelning ska ske.

Socialdemokratin är så lyckligt lottad att vi har en vision som är tidlös: Ett samhälle som präglas av rättvisa, solidaritet och jämlikhet.

Göran Persson, artikel om socialdemokratin visioner, Sydsvenska Dagbladet, 2 september 2004.

Socialdemokratiska strategier i krisernas spår

Vi befinner oss i ett snabbt föränderligt samhälle, med återkommande ekonomiska kriser, en klimatkris som förvärras för varje år som går och växande sociala och ekonomiska klyftor i vårt land och över hela Europa. Det gör behovet av socialdemokratiska reformstrategier större än på väldigt länge.

Den socialdemokratiska ideologen och finansministern Ernst Wigforss talade ofta om behovet av ”provisoriska utopier” – målsättningar på medellång sikt för hur socialdemokratin vill att samhället ska se ut. Genom att sätta upp delmål och mobilisera för att nå dessa har socialdemokratin förmåga att vara en stark samhällsförändrande kraft i ständig förnyelse.

En stor samhällsutmaning, eller kris, är klimatet och kampen för att skapa en hållbar samhällsutveckling.

Begreppet ”hållbarhet” fick sitt internationella genombrott genom FN:s så kallade Brundtlandkommission, som sökte efter sätt att hantera världens miljö- och fattigdomsproblem. För att kunna leva tillsammans i framtiden behöver vi en utveckling som är hållbar – såväl ekonomiskt som socialt och ekologiskt. Under den tid som förflutit sedan begreppet lanserades under sent 80-tal har debatten tilltagit om behovet av regleringar av de globala finansmarknaderna och av att spekulationskapitalet används till massiva investeringar för att bygga detta hållbara samhälle. För att få med sig människor i det arbetet är det viktigt att skapa mål som känns möjliga att nå, och berätta om de katastrofala konsekvenser som kommande generationer tvingas leva med om vi inte gör något för att byta riktning på den nuvarande utvecklingen.

Diskussionsfrågor:

- Avsnittet om reformism innehåller en rad exempel på reformer som förändrat förutsättningarna för människor som lever i det svenska samhället. Nämn en reform som varit betydelsefull för dig, dina anhöriga eller vänner och bekanta.
- Strukturella reformer kan ha olika mål och motiv bakom sig. Den borgerliga regering som tillträdde 2006 har genomfört en rad förändringar som påverkar maktstrukturerna i samhället. Nämn en sådan förändring och vilken effekt den får på kort och lång sikt.
- På 70-talet framställdes socialdemokratin som en snigel på strävsam väg mot målet. Är denna bild fortfarande giltig? Är socialdemokratin på väg mot ett mål, och är det målet i så fall tydligt?
- Avsnittet om socialdemokratiska idétraditioner beskriver olika sätt att förändra samhället. På vilka områden tycker du att det är lämpligt med offentligt ägande, folkrörelsedrift respektive en reglerad privat marknad?
- Den globaliserade ekonomin har stärkt ägarnas makt och försvagat de nationella regleringar som byggts upp under 1900-talet. Hur kan demokratin återta initiativet?
- Vilka välfärdsreformer tycker du är viktigast för att öka jämlikheten i vårt samhälle?
- Håller du med Ernst Wigforss om att socialdemokratin behöver delmål på medellång sikt för att kunna mobilisera människor för samhällsförändringar? Hur ser i så fall nästa provisoriska utopi ut?

Tips på aktivitet: Socialdemokraternas programkommission har låtit ett antal mer eller mindre kända personer och intressanta tänkare beskriva de mest betydande samhällsförändringarna sedan det förra partiprogrammet antogs år 2001, och vilka utmaningar socialdemokratin behöver möta.

Läs en eller flera av texterna på programkommissionens blogg www.programkommissionen.wordpress.com och diskutera vad dessa förändringar betyder för hur socialdemokratin utformar sina strategier för framtiden.

Studiehandledning och tips till cirkelledaren

Det här är en studiehandledning som hjälper er att genomföra en studiecirkel om Socialdemokraternas organisation. Syftet är att fördjupa kunskaperna om partiorganisationen och ge tips och inspiration till kampanjarbete och valrörelsearbete. Målgruppen är nya medlemmar i Socialdemokrater men naturligtvis också andra intresserade socialdemokrater.

Det här studiematerialet finns bara digitalt men den som vill kan naturligtvis skriva ut materialet för att kunna läsa det på papper.

Vad är en studiecirkel?

I en studiecirkel träffas man regelbundet för att studera, diskutera eller öva sig på något tillsammans. Det ideala ur ett pedagogiskt perspektiv brukar vara 7–12 deltagare inklusive ledaren, men man kan vara mellan tre och 20 deltagare i en cirkel.

I en studiecirkel deltar man fritt och frivilligt, det finns ingen färdig kursplan, och alla deltagare är med och påverkar innehållet och upplägget. I en studiecirkel utgår man från deltagarnas behov och tar vara på allas erfarenheter.

Studiecirkeln är en demokratisk studie- och diskussionsform som bygger på allas aktiva deltagande. Respekt för varandra är viktigt. Ingen person får dominera diskussionerna. Alla bör få komma till tals och ungefär lika mycket. Beslut bör fattas i öppen och demokratisk anda.

Cirkelledare fungerar som en guide och inspiratör, och leder gruppens arbete framåt. Men det är i samspelet mellan cirkelledaren, deltagarna och studiematerialet som ny kunskap växer fram.

Ni ska rapportera studiecirkeln till ABF. Det finns några formella krav för att studiecirkeln ska få ekonomiskt stöd från ABF för materialkostnader eller annat. Cirkeln måste bestå av minst nio studietimmar (en studietimme = 45 minuter) uppdelat på minst tre sammankomster. Tre deltagare inklusive ledaren är minimum.

En bra studiecirkel...

- Ger alla deltagare ungefär lika stort utrymme.
- Tar vara på allas erfarenheter.
- Kombinerar kunskapssökande med dialog och problemlösning.
- Anpassar ambitionsnivån till deltagarna.
- Låter olika perspektiv komma fram i diskussionen.

Cirkelledarens roll

Cirkelledaren har ansvar för att samordna arbetet i cirkeln, förbereda träffarna, skaffa fram studiematerialet och hålla kontakten med ABF. I en del cirklar är cirkelledaren given på förhand och ibland utser gruppen en av deltagarna att leda studiecirkeln.

Cirkelledaren är en i gruppen, inte någon som måste sitta inne med alla ämneskunskaper. Han eller hon får gärna vara en inspiratör och dela med sig av sina kunskaper, men bör inte fastna i föreläsarrollen.

Cirkelledarskapet handlar mycket om att skapa bra stämning i gruppen, få igång samtal och diskussion, göra all delaktiga, tydliggöra vägval, hantera eventuella problem, reda ut oenighet i gruppen, och leda cirkeln mot ett gemensamt mål. Nyckelordet är dialog, och ofta handlar cirkelledarskapet mer om att ställa frågor än om att ge svar.

Tips för en bra cirkel

Som cirkelledare kan du bidra till att alla blir delaktiga, att ingen tar över, att dialogen blir konstruktiv.

Här är några tips som kan vara till hjälp:

- Gå en runda. Då får alla chansen att säga något och alla får ungefär lika stort utrymme.
- Använd en talarboll/pinne som ger rätt att prata. Den som talat färdigt kastar vidare.
- Är ni fler än åtta personer? Då kan det vara bra att dela in cirkeln i mindre grupper om två eller tre ibland, med återkoppling i storgrupp. Det gör att alla vågar delta.
- Ställ riktade frågor av typen ”Anni – vad tycker du?” Vissa måste tilldelas ordet för att säga något. Samtidigt har man förstås rätt att passa.
- Ställ en följdfråga för att locka fram mer ur en deltagare som svarat kort.
- Agera ”jokern i leken”. För in tankar och idéer som inte annars finns i gruppen.
- Försök styra in diskussionen på ämnet igen om det svävat iväg. Ställ en uppföljningsfråga.
- För stödanteckningar så att du kan sammanfatta diskussionen kring varje fråga.

Så kan ni arbeta i cirkeln

Låt gärna någon eller några av deltagarna kort återberätta vad de har läst och vilka intryck de fått i början av varje träff. Alla bör ha läst innan träffen.

Det viktigaste momentet är diskussion. Utgå från de föreslagna diskussionsfrågorna eller formulera egna. Ni kan gärna diskutera frågorna i grupper om två eller tre och sedan rapportera i storgrupp. Bjud gärna in en expert, organisationsföreträdare, lärare eller annan som kan svara på deltagarnas frågor och delta i diskussionen.

För att komma igång

Börja med att gå en snabb runda där alla får säga sitt namn. Ta sedan upp vad studiecirkeln ska handla om och hur dagens upplägg ser ut.

Prata igenom och bestäm praktiska saker: när ni ska ses i fortsättningen, hur deltagarna ska meddela frånvaro, fika till träffarna etcetera.

Prata om vad en studiecirkel är och hur cirkeln kan bli konstruktiv och deltagande. Kom överens om hur ni ska bemöta varandra och arbeta tillsammans.

Om deltagarna inte känner varandra bra innan cirkelns början: Låt deltagarna intervjua varandra två och två (i cirka fem minuter var) och presentera varandra för resten av gruppen. Några saker att ta reda på i intervjuerna är: namn, bostadsort, sysselsättning, fritidsintresse, politiskt engagemang, och sist men inte minst förväntningar på studiecirkeln.

Samla ihop deltagarnas förväntningar och samtala en stund om dessa – hur kan de uppfyllas?

Utifrån förväntningarna kan ni formulera mål för studiecirkeln. Gå igenom studiematerialet så att alla får en överblick. Bestäm upplägget för resten av cirkeln.

Tips på litteratur för vidare läsning och fördjupning

För den som vill fortsätta diskutera vidare kring ideologiska frågor, antingen i cirkelform eller genom självstudier, finns gott om material att tillgå.

På Socialdemokraterna och ABF:s gemensamma studieportal finns en lång rad länkar till material som är lämpliga för studier; socialdemokraterna.abf.se

Socialdemokraternas idétidning Tiden ger ut temanummer kring brännande politiska frågor. Det finns studiehandledningar till dessa nummer av Tiden, som tas fram i samarbete med ABF; tidskriftentiden.se

Arbetarrörelsens Tankesmedja tar fram rapporter kring angelägna ämnen; tankesmedjantiden.se

Böcker

Peter Antman och Pierre Schori, *Olof Palme – den gränslösa reformisten*, Tiden

Ingvar Carlsson, *Ur skuggan av Palme*, Hjalmarsson och Högberg

Ingvar Carlsson och Anne-Marie Lindgren, *Vad är socialdemokrati?*, Arbetarrörelsens Tankesmedja

Björn Elmbrandt, *Så föll den svenska modellen*, Fischer & Co

Leif Åke Falk, *ABF:s Klimatskola: Klimatet är ditt*, Bilda

Göran Färm, *Politiska ideologier – en liten bok om stora idéer*, Bilda

Göran Greider, *Arbetarklassens återkomst*, Pocky/ Bokförlaget Tranan

Gunnar Gunnarsson, *Socialdemokratins idéarv*, Tiden

Sven Ove Hansson, *Om frihet, jämlikhet, broderskap*, Tiden

Sven Ove Hansson och Lars-Olof Pettersson, *Värderingar*, Utbildningsförlaget Brevskolan

Hans Haste, *Det första seklet i – ii*, Socialdemokraterna

Ingemar Lindberg, *Välfärdens idéer*, Agora

Åsa Linderborg, *Socialdemokraterna skriver historia*, Arena

Stig-Björn Ljunggren, *Ideologier*, Hjalmarsson och Högberg

Johan Lönnroth, *Den svenska politikens rötter*, SNS

Anders Nilsson och Örjan Nyström, *Jämlikhetsnormen*, ABF Göteborg

Anders Nilsson och Örjan Nyström, *Reformismens möjligheter*, Premiss

Lars Ohlsson och Lars Ekdahl, *Klass i rörelse – Arbetarrörelsen i svensk samhällsutveckling*, Arbetarnas Kulturhistoriska Sällskap och Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek

Olof Ruin, *I välfärdsstatens tjänst*, Tiden

Stefan Svallfors, *Klasssamhällets kollektiva medvetande*, Boréa

Adrienne Sörbom, *När vardagen blir politik*, Atlas
Adrienne Sörbom, *Politikens gränser*, Atlas

Ernst Wigforss, *Frihet – för vem?*, Tiden
Ernst Wigforss, *Är du socialist?*, Tiden

Richard Wilkinson och Kate Pickett, *Jämlikhetsanden: därför är mer jämlika samhällen nästan alltid bättre samhällen*, Karneval förlag

Mats Wingborg, *Socialism*, Bilda

Tidens idéserie:

1. Rättvisa
2. Välfärd
3. Frihet
4. Reformism
5. Demokrati
6. Arbete
7. Ägande

Egna anteckningar

**Du hittar alla våra studiematerial på:
socialdemokraterna.abf.se**

